

Piotr Borysiuk

<https://orcid.org/0000-0002-2357-5929>

Komenda Główna Policji, Główne Archiwum Policji

C O JEST W TYCH PIWNICACH... PODZIAŁ ZASOBU ARCHIWALNEGO I EWIDENCYJNEGO KOMUNISTYCZ- NEGO RESORTU SPRAW WEWNĘTRZNYCH W OKRESIE 1989–1992. ROZPOZNANIE ZAGADNIENIA (CZĘŚĆ II)*

Komisja do Spraw Zbiorów Archiwalnych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych oraz transformacja organów bez- pieczeństwa państwa i porządku publicznego

Zgodnie z informacją „Gazety Wyborczej” 2 kwietnia minister edukacji narodowej powołał „nadzwyczajną komisję do zbadania archiwów Ministerstwa Spraw Wewnętrznych”¹. Dziesięć dni później, 12 kwietnia

* Jest to kontynuacja studium pt. *Co jest w tych archiwach... Podział zasobu archiwalnego i ewidencyjnego komunistycznego resortu spraw wewnętrznych w okresie 1989–1992. Rozpoznanie zagadnienia (Część I)*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2020, nr 18, s. 594–627. W tekście tym popełniłem nieumyślny błąd w tytule artykułu „Gazety Wyborczej” z 3 IV 1990 r. Zamiast „Co jest w tych archiwach” winno być „Co jest w tych piwnicach”. Za zaistniały błąd przepraszam. W związku z tym dokonałem również zmiany tytułu części II poniższego opracowania.

¹ Jach [J. Jachowicz], *Co jest w tych piwnicach*, „Gazeta Wyborcza”, 3 IV 1990 r. W artykule określona jako „nadzwyczajna komisja do zbadania archiwów Ministerstwa Spraw Wewnętrznych”. Z informacji uzyskanej z Ministerstwa Edukacji Narodowej (dalej MEN) wynika, że „w zasobach ministerstwa nie znajduje się akt prawny Ministra Edukacji Narodowej z 2 kwietnia 1990 r. w sprawie powołania komisji do zbadania archiwów Ministerstwa Spraw Wewnętrznych” (pismo DIP-WP.0191.7.2020.AZ Dyrektora Departamentu Informacji i Promocji MEN do Piotra Borysiuka z 21 II 2020 r., stanowiące odpowiedź na wniosek o udostępnienie informacji publicznej – w zbiorach autora). W zasobie Archiwum Akt Nowych (dalej AAN) zachowało się pismo ministra edukacji narodowej prof. dr. hab. Hen-

1990 r., Komisja do Spraw Zbiorów Archiwalnych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w składzie: poseł Adam Michnik, doc. dr hab. Bogdan Kroll, prof. Jerzy Holzer i prof. Andrzej Ajnenkiel przedstawiła jednostronnicowy dokument, w którym zwróciła uwagę na „bezwzględną konieczność przestrzegania wydanego rozkazu przez Ministra Spraw Wewnętrznych w dniu 31.01.1990 r. w sprawie zakazu niszczenia wszelkich dokumentów, w tym również fonoteki i fototeki zarówno znajdujących się we wszystkich jednostkach strukturalnych, jak i przekazanych do archiwów”. Według komisji oznaczało to również, że „aż do odwołania nie przeprowadza się brakowania akt niezależnie od ich zakwalifikowania przewidzianego wykazem wg okresu ich przechowywania”². Przedmiotowe wnioski

---

ryka Samsonowicza, z 7 IV 1990 r., zapraszające doc. dr hab. Bogdana Krolla „na posiedzenie komisji ds. zbiorów archiwalnych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, które odbędzie się w dniu 12 kwietnia br. o godz. 10.00 w gmachu MSW, ul. Rakowiecka 2 – w gabinecie Podsekretarza Stanu Krzysztofa Kozłowskiego” (AAN, Akta Bogdana Krolla, 2/1943/0-/31, pismo GM 1/1-arch-3/013/90 Ministra Edukacji Narodowej do dyrektora AAN, 7 IV 1990 r., b.p.). Z kolei w zasobie Archiwum Zakładowego Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych (dalej AZ NDAP) znajduje się notatka ze spotkania odbytego 28 IV 1990 r. w Wojewódzkim Urzędzie Spraw Wewnętrznych (dalej WUSW) Kraków, w którym udział wzięli: z ramienia WUSW – płk Bogusław Strzelecki (szef WUSW w Krakowie), kpt. Marek Patrzalek (zastępca naczelnika Wydziału „C” WUSW Kraków), kpt. Tadeusz Sułkowski (kierownik sekcji w Wydziale „C” WUSW Kraków) oraz z ramienia Archiwum Państwowego w Krakowie (dalej APK) – prof. dr hab. Zbigniew Perzanowski (dyrektor APK) i Alicja Sokołowska (zastępca dyrektora APK). W treści notatki zawarto stwierdzenie, że „powołana po 20 III br. przez MEN i MSW Komisja do zbadania archiwów resortu ustali zasady postępowania z dokumentacją – obecnie nie należy rozdzielać teczek operacyjnych” (AZ NDAP, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych [dalej NDAP], Wydział Organizacji i Planowania [dalej WOiP], 413/5, Notatka ze spotkania w WUSW Kraków w dn. 28 IV 1990 r. [spisana przez Alicję Sokołowską z APK], 28 IV 1990 r., s. 32). Jeśli przyjąć, że nie doszło do pomyłki w zapisie daty dziennej i miesięcznej, mogłoby to oznaczać przesunięcie genezy powstania komisji na ostatnią dekadę marca 1990 r. Dane dotyczące zajmowanych stanowisk ustalono w kolejności na podstawie: R. Szczęch, *Komendanci wojewódzcy MO/szefowie WUSW i ich zastępcy ds. Służby Bezpieczeństwa w Krakowie w latach 1957–1990* [w:] *Strażnicy sowieckiego imperium. Urząd Bezpieczeństwa i Służba Bezpieczeństwa w Małopolsce 1945–1990*, red. F. Musiał, M. Wenklar, Kraków 2009, s. 126, 173–176; katalog funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa – <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/27917> i <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/158726>, dostęp 26 X 2020 r.; B. Wyrozumska, *Zbigniew Perzanowski (22 X 1922 – 3 II 1999)*, „Studia Źródłoznawcze” 2000, t. 37, s. 257–258; K. Jelonek-Litewka, *In Memoriam. Alicja Sokołowska (1942–2015)*, „Krakowski Rocznik Archiwalny” 2015, t. 21, s. 11–15.

² Archiwum IPN w Warszawie (dalej AIPN), Ministerstwo Spraw Wewnętrznych (dalej MSW) II, Gabinet Ministra, 1585/3645, Wnioski Komisji d/s Zbiorów Archiwalnych MSW, 12 IV 1990 r., s. 3. Zob. dokument nr 278 [w:] *Służba Bezpieczeństwa wobec przemian politycznych w latach 1988–1990. Region łódzki*, wstęp, wybór i oprac. S. Piłarski, Warszawa – Łódź 2009, s. 602.

przekazano „do ścisłej realizacji” dyrektorom departamentów MSW oraz szefom wojewódzkich urzędów spraw wewnętrznych pismem dyrektora gabinetu MSW z 17 kwietnia 1990 roku³.

Jak relacjonowała 13 kwietnia 1990 r. „Gazeta Wyborcza”, członkowie komisji – w trakcie swojego pierwszego spotkania z wiceministrem Krzysztofem Kozłowskim – „zapoznali się z archiwum MSW umieszczonym w piwnicach gmachów przy ul. Rakowieckiej w Warszawie. Przeglądali teczki z aktami obecnych liderów „S” zawierające materiały o ich działalności do grudnia 1988 r.”. Jak podkreślono w artykule, archiwum MSW w centrali w Warszawie zawierało „17 tys. akt”, a archiwa wojewódzkie – „przeszło milion”⁴.

Już 18 kwietnia 1990 r. komisja na swoim drugim posiedzeniu sporządziła o wiele obszerniejszy dokument, który zalecał przeprowadzenie poniższych działań:

- 1) „dopilnowanie bezwzględnego przestrzegania [...] zakazu niszczenia i brakowania jakiegokolwiek dokumentacji bez względu na rodzaj jej nośnika i obowiązujący okres przechowywania” we wszystkich jednostkach i komórkach organizacyjnych resortu spraw wewnętrznych oraz w ich archiwach;
- 2) przekazanie do archiwów jednostek organizacyjnych resortu „wszelkiej dokumentacji wytworzonej do dnia wejścia w życie ustaw »policyjnych« zbędnej do prac bieżących i przekazania 1 egzemplarza spisów zdawczo-odbiorczych tej dokumentacji do Centralnego Archiwum MSW”;
- 3) przygotowanie projektu nowelizacji resortowego wykazu akt;
- 4) ocenienie znowelizowanego wykazu akt przez komisję;
- 5) powołanie komisji archiwalnej oceny dokumentacji przy wszystkich jednostkach organizacyjnych MSW na szczeblu centralnym i wojewódzkim, złożonych z przedstawicieli archiwów państwowych, „uniwersyteckich środowisk historycznych” i przedstawicieli wymienionych jednostek MSW, którzy mieliby za zadanie:
  - dokonanie rekwalfikacji dokumentacji zgromadzonej w archiwach jednostek organizacyjnych oraz

³ *Ibidem*, pismo Dyrektora Gabinetu Ministra Spraw Wewnętrznych, 17 IV 1990 r., s. 2. Zob. też S. Białek, *Brakowanie i niszczenie dokumentacji SB w województwie opolskim w latach 1987–1990. Ustalenia wstępne*, „Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej” (dalej „PA IPN”) 2009, t. 2, s. 88. O działalności Komisji ds. Zbiorów Archiwalnych MSW w najnowszej literaturze przedmiotu zob. T. Kozłowski, *Koniec imperium MSW. Transformacja organów bezpieczeństwa państwa 1989–1990*, Warszawa 2019, s. 126–128.

⁴ Jach [J. Jachowicz], *Zeszli do piwnic MSW*, „Gazeta Wyborcza”, 13–16 IV 1990.

- opiniowanie spisów dokumentacji przewidzianej do rutynowego brakowania, wznowionego po odwołaniu w odpowiednim czasie zakazu jego dokonywania”;
- 6) przystąpienie przez MSW – we współpracy z NDAP – do opracowania nowych resortowych przepisów kancelaryjnych i archiwalnych, „które w zakresie zarządzania dokumentacją tego Resortu i niezbędnej jawności informacji o jego działaniu godziłoby interesy Państwa z interesami jego obywateli i potrzebami nieskrępowanych badań naukowych, a zwłaszcza historycznych”.

Ponadto komisja zwróciła uwagę, że „proponowane przez nią działania powinny mieć na celu wyłącznie zabezpieczenie i zachowanie znajdujących się w posiadaniu Resortu Spraw Wewnętrznych materiałów archiwalnych (dokumentów o trwałej wartości źródeł historycznych) oraz zapobieżenie przedwczesnemu brakowaniu dokumentacji niearchiwalnej i nie mogą prowadzić do naruszenia rzeczywistej tajemnicy państwowej i służbowej ani naruszenia czyichkolwiek praw i interesów osobistych”⁵.

Czas od kwietnia do maja 1990 r. to jeden z kluczowych momentów w transformacji komunistycznych organów bezpieczeństwa w instytucje bezpieczeństwa państwa demokratycznego. Niemniej dla tego okresu należy zwrócić uwagę na ekstraordynaryjne wydarzenie, związane z aktami komunistycznego resortu spraw wewnętrznych. W końcu kwietnia bowiem wiceminister spraw wewnętrznych Krzysztof Kozłowski nieoczekiwanie przyjechał do Komendy Głównej Milicji Obywatelskiej (dalej KGMO) przy ul. Puławskiej w Warszawie, aby zająć 28 tomów akt kontrolnych sprawy zabójstwa Grzegorza Przemyka, znajdujących się w dyspozycji Biura Dochodzeniowo-Śledczego KGMO⁶.

Leszek Lamparski, pierwszy komendant główny Policji⁷, we wspomnieniach stwierdził, że Kozłowski „po otrzymaniu od wiceprokuratora

⁵ AAN, Akta Bogdana Krolla, 2/1943/0/-/31, [wskazania] Komisji do Spraw Zbiorów Archiwalnych MSW, 18 IV 1990 r., b.p. Zob. ponadto w: AIPN, Gabinet Ministra Spraw Wewnętrznych, 01988/3, [wskazania] Komisji do Spraw Zbiorów Archiwalnych MSW, 18 IV 1990 r., s. 9–10.

⁶ W. Bereś, K. Burnetko, *Gliniarz z „Tygodnika”*. Rozmowa z byłym ministrem spraw wewnętrznych Krzysztofem Kozłowskim, Warszawa 1991, s. 53–56; *Historia z konsekwencjami. Rozmawiają Krzysztof Kozłowski i Michał Komar*, Warszawa 2009, s. 260–261. Zob. uwagi na temat tego wydarzenia [w:] L. Lamparski, *Policja bez tajemnic*, Warszawa 1993, s. 60–67.

⁷ Nadinspektor Policji w stanie spoczynku Leszek Lamparski (ur. 1936) – w resorcie spraw wewnętrznych od 1961 r. jako funkcjonariusz KWMO we Wrocławiu. Między styczniem 1968 a wrześniem 1970 r. zastępca naczelnika Wydziału do Walki z Przestępstwami Gospodarczymi Komendy Miejskiej MO we Wrocławiu. Od stycznia 1974 do sierpnia 1975 r. zastępca komendanta miasta MO we Wrocławiu. Od 1 VI 1976 r. zastępca komendanta wojewódzkiego MO w Wałbrzychu ds. Służby Milicji. Od 15 VI

generalnego Aleksandra Hertzoga [*sic*] informacji, że w Komendzie Głównej MO w pokoju nr 6 w szafie pancерnej u płk. Czmocha znajdują się akta kontrolne sprawy Przemyska, które na polecenie Dyrektora Biura Dochodzeniowo-Śledczego płk. Kazimierza Otłowskiego miały być zniszczone, zadziałał bardzo skutecznie”. Dalej wspomina, że po odebraniu akt kontrolnych sprawy: zabójstwa Grzegorza Przemyska wiceminister Kozłowski „upewnił się, że polecenie ich spalenia zostało wydane już po raz drugi”⁸.

W takich okolicznościach – z jednej strony działającej Komisji ds. Zbiorów Archiwalnych MSW, a z drugiej skandalu związanego z zabezpieczeniem akt dotyczących śmierci Przemyska, dokonywanym osobiście przez wiceministra spraw wewnętrznych – resort wkraczał w nieznaną i nową rzeczywistość.

Mogłoby się wydawać, że dla transformacji organów bezpieczeństwa z komunistycznych w demokratyczne, zwłaszcza dla zabezpieczenia wytworzonej w nich dokumentacji, konstytutywne znaczenie powinny mieć dwie ustawy: z dnia 6 kwietnia 1990 r. – o Policji i o Urzędzie Ochrony Państwa – które weszły w życie 10 maja 1990 r.⁹ Niemniej jednak oba akty prawne traktowały przedmiotową kwestię w sposób ogólny

---

1980 r. komendant wojewódzki MO w Wałbrzychu, następnie – od 1 VIII 1983 r. – szef WUSW w Wałbrzychu. Od 1 XII 1988 r. delegowany służbowo do MSW do pełnienia obowiązków zastępcy szefa Służby Bezpieczeństwa. Z dniem 17 VII 1989 r. zwolniony z zajmowanego stanowiska i przeniesiony służbowo do MSW z równoczesnym mianowaniem na stanowisko zastępcy szefa Służby Kadr i Doskonalenia Zawodowego MSW. Z dniem 22 XI 1989 r. zwolniony z zajmowanego stanowiska i mianowany na szefa Służby Kadr, Szkolenia i Wychowania MSW. Służbę w resorcie spraw wewnętrznych okresu komunistycznego zakończył w stopniu pułkownika MO. Pierwszy komendant główny Policji od 10 V 1990 r. do 17 VII 1991 r. w stopniu nadinspektora (AIPN, MSW, 1161/48, Akta osobowe Leszka Lamparskiego, pismo Naczelnika Wydziału ds. Parlamentarnych Gabinetu Komendanta Głównego Policji KGP Gip-1139/871/20 KR do Piotra Borysiuka z dnia 4 III 2020 r., stanowiące odpowiedź na wniosek o udostępnienie informacji publicznej [w zbiorach autora]; katalog funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa – <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/27283>, dostęp 10 X 2020 r. oraz *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 3: 1975–1990, red. nauk. P. Piotrowski, Warszawa 2008, s. 20, 62–63, 310; a także wspomnienia L. Lamparskiego [w:] *idem, Policja...*).

⁸ L. Lamparski, *Policja...*, s. 60–61. Lamparski wspomina, że „po incydencie z aktami gen. Z. Trzcziński [komendant główny MO] podał się do dymisji” (*ibidem*, s. 65). W sprawie dymisji gen. Trzczińskiego zob. również *ibidem*, s. 67. Gen. dyw. MO Zenon Trzcziński funkcję komendanta głównego MO sprawował od 14 V 1987 r. do 9 V 1990 r. (pismo Naczelnika Wydziału ds. Parlamentarnych Gabinetu Komendanta Głównego Policji KGP Gip-1139/871/20/KR do Piotra Borysiuka z 4 III 2020 r., stanowiące odpowiedź na wniosek o udostępnienie informacji publicznej [w zbiorach autora]).

⁹ Ustawa z dnia 6 IV 1990 r. o Policji (Dz.U., 1990, nr 30, poz. 179), ustawa z dnia 6 IV o Urzędzie Ochrony Państwa (Dz.U., 1990, nr 30, poz. 180).

i niedookreślony realizacyjnie w czasie, nakazując jedynie, by dokumenty pozostające dotychczas w dyspozycji Służby Bezpieczeństwa i Milicji Obywatelskiej zostały przekazane przez ministra spraw wewnętrznych nowo utworzonym organom centralnym zgodnie z ich kompetencjami¹⁰. Jak się okazało, zapisy art. 146 ust. 2 ustawy o Policji i art. 129 ust. 2 ustawy o UOP miały kluczowe znaczenie w roku 1991, w momencie formalno-prawnego podziału zasobów archiwalnych pionu „C” komunistycznego MSW.

Jednak w momencie wejścia w życie wyżej wymienionych ustaw to właśnie zapisy art. 129 ustawy o UOP z dnia 6 kwietnia 1990 r. stały się podstawą wydania zarządzenia nr 043/90 Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 10 maja 1990 r. w sprawie zaprzestania działalności Służby Bezpieczeństwa. W zarządzeniu tym precyzowano też kwestię zabezpieczenia dokumentacji likwidowanej w tym momencie SB – jednak dalej w sposób tymczasowy¹¹.

W § 6 ust. 1 owego zarządzenia wskazano, że zadania realizowane przez takie komórki organizacyjne komunistycznego MSW jak Zarząd Łączności, Biuro „C”, Biuro „B”, Departament Techniki (oraz ich odpowiedniki na terenie kraju), a także Departament PESEL, pozostają niezmiennione do czasu zakończenia reorganizacji MSW. W ustępie 2 precyzowano, że przekazanie dokumentów i wyposażenia technicznego nastąpi „z chwilą podjęcia zadań przez właściwe jednostki organizacyjne Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Urzędu Ochrony Państwa, Policji lub innych instytucji państwowych”¹².

¹⁰ Art. 146 ust. 2 ustawy z dnia 6 IV 1990 r. o Policji: „dokumenty, mienie oraz etaty pozostające dotychczas w dyspozycji Milicji Obywatelskiej Minister Spraw Wewnętrznych przekazuje nowo utworzonym organom centralnym zgodnie z ich kompetencjami”. Art. 129 ust. 2 ustawy z dnia 6 IV 1990 r. o UOP: „dokumenty, mienie oraz etaty pozostające dotychczas w dyspozycji Służby Bezpieczeństwa Minister Spraw Wewnętrznych przekazuje nowo utworzonym organom centralnym zgodnie z ich kompetencjami”.

¹¹ Zob. dokument nr 28 [w:] *Historyczno-prawna analiza struktur organów bezpieczeństwa państwa w Polsce Ludowej (1944–1990). Zbiór studiów*, red. A. Jusupović, R. Leśkiewicz, Warszawa 2013, s. 295–297. Oprócz art. 129 ust. 2 w ust. 1 ustawy z dnia 6 kwietnia o UOP zawarto stwierdzenie, że „z chwilą utworzenia Urzędu Ochrony Państwa Służba Bezpieczeństwa zostaje rozwiązana”.

¹² *Historyczno-prawna...*, s. 296. Z kolei S. Galij-Skarbińska (*Model zmiany cywilnych służb specjalnych w Polsce w latach 1989–1990. Powstanie Urzędu Ochrony Państwa*, Toruń 2019, s. 410) stwierdziła, że „Biuro Szyfrów, Departament PESEL, a także Zarząd Łączności, Biuro »C«, Biuro »B«, Departament Techniki oraz ich ogniwa terenowe miały prowadzić działania w sposób niezmienny do czasu zakończenia reorganizacji MSW, a więc do 31 lipca 1990 roku”. Należy jednak podkreślić, że zarządzenie nr 043/90 MSW nie wskazywało konkretnej daty dziennej zakończenia reorganizacji resortu spraw wewnętrznych.

We wcześniejszych dyspozycjach – bo w § 4 ust. 1 lit. c, w związku z zapisami § 2 ust. 2 – zarządzenie nakazywało jednak przekazanie do Biura „C” MSW całości dokumentacji operacyjnej znajdującej się dotychczas w:

- 1) departamentach wchodzących w skład Służby Wywiadu i Kontrwywiadu MSW (departamenty I i II MSW) oraz ich ogniw w wojewódzkich (Stołecznym) urzędach spraw wewnętrznych,
- 2) Departamencie Ochrony Konstytucyjnego Porządku Państwa MSW i jego ogniwach terenowych,
- 3) Departamencie Ochrony Gospodarki MSW i jego ogniwach terenowych,
- 4) Departamencie Studiów i Analiz MSW,
- 5) Biurze Śledczym MSW i jego ogniwach terenowych¹³.

Jak zauważył Rafał Leśkiewicz, dyspozycje przedmiotowego zarządzenia „miały na celu uporządkowanie sytuacji w służbach w okresie przejściowym” i właśnie dlatego w zarządzeniu nr 043/90 MSW „wyraźnie wskazano, że działania niektórych jednostek MSW [w tym Biura „C” MSW, odpowiedzialnego m.in. za ewidencję operacyjną i archiwum] miały być kontynuowane do czasu zorganizowania Urzędu [Ochrony Państwa] lub wręcz reorganizacji MSW, która, o czym nie można zapominać, również wówczas następowała”¹⁴. Należy przy tym podkreślić, że pod względem archiwalnym w resorcie spraw wewnętrznych cały czas obowiązywało Zarządzenie nr 049/85 ministra spraw wewnętrznych z dnia 8 lipca 1985 r. w sprawie organizacji i zasad postępowania z materiałami archiwalnymi w resorcie spraw wewnętrznych, które utraciło moc dopiero w drugiej połowie 1991 r.

Co ciekawe, dopiero dzień po wejściu w życie ustawy o Policji, ustawy o UOP oraz wydaniu zarządzenia nr 043/90 Komisja ds. Zbiorów Archiwalnych MSW (w trzyosobowym składzie: Adam Michnik, prof. Andrzej Ajnenkiel i doc. Bogdan Kroll) pismem z 11 maja 1990 r. zwróciła się do ministra spraw wewnętrznych, załączając swoje propozycje z 18 kwietnia. W majowym piśmie komisja zwróciła uwagę, że są to „propozycje działań, których podjęcie i przeprowadzenie uważa za wskazane w celu zabezpieczenia materiałów archiwalnych wytworzonych i znajdujących się w jednostkach organizacyjnych Resortu Spraw Wewnętrznych”. Dodała jednocześnie, że „po otrzymaniu z Centralnego

¹³ *Historyczno-prawna...*, s. 295–296.

¹⁴ R. Leśkiewicz, *Formalno-prawne aspekty powstania Urzędu Ochrony Państwa* [w:] *Urząd Ochrony Państwa 1990–2002. 25 lat UOP ABW, 6 kwietnia 2015*, red. Z. Nawrocki i in., Warszawa 2015, s. 71. Zob. również *idem, Od Służby Bezpieczeństwa do Urzędu Ochrony Państwa*, „Dzieje Najnowsze” 2016, nr 1, s. 178.

Archiwum MSW roboczego projektu nowelizacji resortowego wykazu akt rozpoczęła przeprowadzanie ekspertyzy dokumentacji znajdującej się w Ministerstwie¹⁵. W odrębnej korespondencji Komisja poinformowała o tym samym ministra edukacji narodowej prof. Henryka Samsonowicza i podsekretarza stanu w MSW Krzysztofa Kozłowskiego¹⁶.

Zgodnie z dekretem ministra spraw wewnętrznych szef Służby Zabezpieczenia Operacyjnego MSW gen. bryg. Stefan Stochaj jeszcze tego samego dnia, 11 maja, przesłał propozycje komisji do: Krzysztofa Kozłowskiego, gen. Henryka Dankowskiego, gen. Zbigniewa Pudysza, płk. Leszka Lamparskiego, gen. Zdzisława Sarewicza, płk. Zbigniewa Gedego oraz płk. Jerzego Karpacza w celu otrzymania od nich uwag i propozycji¹⁷.

Pismem z 25 maja odpowiedzi udzielił komendant główny Policji, który w pełni podzielił „wyrażony przez Komisję pogląd o potrzebie zabezpieczenia i zachowania dokumentów o trwałej, źródłowej wartości historycznej, będących w posiadaniu resortu spraw wewnętrznych oraz zapobieżenia przedwczesnemu brakowaniu dokumentów niearchiwalnych”. Komendant zgłosił uwagi do punktu 5 propozycji komisji, sugerując, aby dokumentację „pozbawioną jakiegokolwiek kontekstu politycznego, a mającą znaczenie operacyjne w odniesieniu do przestępczości kryminalnej” wydzielić z innych zbiorów, a do jej oceny upoważnić tylko jednego członka w każdej z komisji archiwalnych szczebla centralnego i wojewódzkiego. Ograniczenie dostępu argumentował możliwością dekonspiracji osób współpracujących z Policją i ewentualną zemstą ze strony środowisk przestępczych¹⁸.

W tym samym dniu prezes PSL Roman Bartoszcze zwrócił się do ministra edukacji narodowej z prośbą o poparcie jego inicjatywy, mającej na celu przekazanie do Archiwum Zakładu Historii Ruchu Ludowego tych dokumentów, które były własnością ludowców, a są przechowywane w Centralnym Archiwum MSW i archiwach WUSW. Jak podkreślił

¹⁵ AAN, Akta Bogdana Krolla, 2/1943/0-/31, Pismo Komisji ds. Zbiorów Archiwalnych MSW do Ministra Spraw Wewnętrznych, 11 V 1990 r., b.p. Kopia dokumentu w: Główne Archiwum Policji (dalej GAP), Komenda Główna Policji (dalej KGP), 160/8 (kopia), k. 5 – na piśmie dekretem gen. Cz. Kiszczaka o treści: „gen. Stochaj. – proszę zapoznać kier. MSW i zebrać opinie, wnioski. – omówić. 11.05.90 r. [parafof ministra – przyp. P.B.]”.

¹⁶ AAN, Akta Bogdana Krolla, 2/1943/0-/31, Pismo Komisji ds. Zbiorów Archiwalnych MSW do Ministra Edukacji Narodowej, 11 V 1990 r., b.p.; Pismo Komisji ds. Zbiorów Archiwalnych MSW do Podsekretarza Stanu w MSW Krzysztofa Kozłowskiego, 11 V 1990 r., b.p.

¹⁷ GAP, KGP, 160/8 (kopia), Pismo l.dz. SD GS – 294/90 gen. bryg. S. Stochaja, 11 V 1990 r., k. 4.

¹⁸ *Ibidem*, Pismo Bk-562/90 Komendanta Głównego Policji płk. L. Lamparskiego do Szefa Służby Zabezpieczenia Operacyjnego MSW, gen. bryg. S. Stochaja, 25 V 1990 r., k. 8.

Bartoszcze, miałyby to dotyczyć zagrabionych przez funkcjonariuszy UB i MBP w latach 1944–1949 akt Batalionów Chłopskich (Komendy Głównej BCH, komend okręgowych i obwodowych BCH), Związku Młodzieży Wiejskiej RP „Wici” (Zarząd Główny, zarządy wojewódzkie i powiatowe) oraz Polskiego Stronnictwa Ludowego (Naczelny Komitet Wykonawczy, zarządy powiatowe i wojewódzkie)¹⁹.

Prezes PSL wystąpił również w tej sprawie do ministra spraw wewnętrznych, o czym gen. Kiszczak poinformował ministra Samsonowicza pismem z 8 czerwca 1990 r. Dodał przy tym, że archiwa WUSW zameldowały o wykonaniu polecenia przekazania dokumentów m.in. BCH i PSL do archiwów państwowych zgodnie z dyspozycjami pisma ministra edukacji narodowej z 19 lutego tr. Jednocześnie informował, że do Archiwum Zakładu Historii Ruchu Ludowego mogą zostać przekazane oryginalne dokumenty BCH i PSL, które znajdują się w CA MSW, o ile minister edukacji narodowej wyrazi na to zgodę²⁰.

W związku z tym naczelnik WOiP NDAP sporządziła notatkę służbową, w której podkreśliła, że archiwa państwowe przejęły z archiwów WUSW jedynie „niewielkie ilości akt” (AP Kraków – kilka teczek PSL, AP Lublin – kilka teczek BCH, AP Olsztyn – kilka teczek PSL, AP Rzeszów – kilkanaście teczek PSL i BCH). Dodała przy tym, że akta chłopskich organizacji politycznych znajdują się w przejętych przez archiwa państwowe archiwach PZPR (BCh z lat 1940–1944, Stronnictwa Ludowego z lat 1944–1946, ZMW RP „Wici” z lat 1944–1948, Krajowego Komitetu Demokracji „Wici” z 1947 r.), jak również występują „w aktach PPR w ramach komisji współdziałania międzypartyjnego”²¹.

Ostatecznie minister edukacji narodowej pismem z 1 lipca 1990 r. – wychodząc z dyspozycji ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach – poinformował prezesa PSL, że „materiały archiwalne partii i organizacji ruchu ludowego, przechowywane dotychczas

¹⁹ AZ NDAP, NDAP, WOiP, 413/5, Pismo Prezesa PSL 167/RB/90 do Ministra Edukacji Narodowej, 25 V 1990 r., s. 146–147. W swoim piśmie Roman Bartoszcze podkreślił, że wspomniana sprawa była przedmiotem wcześniejszego wystąpienia prezesa PSL „Odrodzenie” Kazimierza Olesiaka; w odpowiedzi na to wystąpienie C. Kiszczak pismem z 12 IV 1990 r. miał poinformować, że „Centralne Archiwum MSW, jak również archiwa WUSW są w trakcie przekazywania właściwym archiwom państwowym materiałów wytworzonych przez różne partie i stronnictwa polityczne w okresie okupacji i po wyzwoleniu, a znajdujące się jeszcze w zasobach resortu spraw wewnętrznych. Działania te pozostają w związku z pismem Ministra Edukacji Narodowej Prof. H. Samsonowicza z dnia 19.02.1990 r. (nr GM/1–013 arch/90)”.

²⁰ *Ibidem*, Pismo Ministra Spraw Wewnętrznych OMC-998/90 do Ministra Edukacji Narodowej, 8 VI 1990 r., s. 135.

²¹ *Ibidem*, Notatka służbowa sporządzona przez Danutę Rocką, Naczelnik WOiP NDAP, 8 VI 1990, s. 207–209.

w części archiwów MSW, stanowią własność Państwa”. Dalej informował, że pismem z 19 lutego 1990 r. wystąpił do ministra spraw wewnętrznych o zwrot wszystkich akt niebędących proveniencji resortowej, „w tym także akt partii i organizacji ruchu ludowego, których działalność ustała”. Ich docelowym miejscem przechowywania miały być archiwa państwowe, gdzie zostaną scalone, opracowane, zabezpieczone i udostępniane wszystkim zainteresowanym na ogólnie przyjętych zasadach²². Jednocześnie minister edukacji narodowej, również 1 lipca 1990 r., powtarzając argumenty ustawowe, skierował do ministra spraw wewnętrznych pismo, w którym podtrzymał swoje stanowisko z 19 lutego i ponowił prośbę o przekazanie do zasobu AAN dokumentów wytworzonych przez Bataliony Chłopskie i Polskie Stronnictwo Ludowe, a znajdujących się w CA MSW²³.

Wraz z reorganizacją MSW oraz procesem tworzenia struktur UOP i Policji, które materializowały się między majem a lipcem 1990 r. (a właściwie do drugiej połowy tr. – w odniesieniu do Policji), trwał proces weryfikacji funkcjonariuszy zlikwidowanej SB²⁴. Podstawą czynności weryfikacyjnych – oprócz bezpośrednich rozmów z zainteresowanymi i przeglądem akt osobowych znajdujących się w pionach kadrowych resortu – był również wgląd w zasób archiwalny Biura „C” MSW. Wojciech Brochwicz wspomina w tym kontekście, że jako jedyny z nowej ekipy w resorcie miał doświadczenie w archiwach – z tego też względu korzystał z zasobów Biura „C” MSW przy sprawdzaniu wszystkich nowych kandydatów do służby²⁵.

Tymczasem 5 czerwca 1990 r. prof. Jan Widacki w trakcie posiedzenia Komisji Nadzwyczajnej do Zbadania Działalności MSW poinformował w sejmie, że Biuro „C” MSW „będzie przekazane Urzędowi Ochrony

²² *Ibidem*, Pismo Ministra Edukacji Narodowej GM1/1-013 arch. 11/90 do Prezesa PSL, 1 VII 1990 r., s. 232–233.

²³ *Ibidem*, Pismo Ministra Edukacji Narodowej GM1/1–013 arch. 11/90 do Ministra Spraw Wewnętrznych, 1 VII 1990 r., s. 238.

²⁴ Por. R. Leśkiewicz, *Formalno-prawne...*, s. 72 i nn.; *idem*, *Od Służby Bezpieczeństwa...*, s. 178 i nn.; T. Kozłowski, *Koniec imperium...*, s. u187 i nn. Zob. ponadto edycje źródłowe dokumentów: *Historyczno-prawna...*, s. 298–302 (Uchwała nr 69 Rady Ministrów z dnia 21 V 1990 r. w sprawie trybu i warunków przyjmowania byłych funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa do służby w Urzędzie Ochrony Państwa i w innych jednostkach organizacyjnych podległych Ministrowi Spraw Wewnętrznych oraz zatrudniania ich w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych) oraz s. 303–304 (Instrukcja Przewodniczącego Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej z dnia 25 VI 1990 r., stanowiąca załącznik do decyzji Sekretarza Komisji Kwalifikacyjnej ds. Kadr Centralnych z dnia 2 VII 1990 r.).

²⁵ G. Chłosta, *Czterech. Brochwicz. Miodowicz. Niemczyk. Sienkiewicz*, Warszawa 2014, s. 105. Reprodukacja upoważnienia Zastępcy Szefa UOP Andrzeja Milczanowskiego dla Wojciecha Brochwicza (doradcy Szefa UOP) do Dyrektora Biura „C” MSW płk. Kazimierza Piotrowskiego z dnia 15 VI 1990 r. (*ibidem*, s. 278).

Państwa²⁶. W tym samym czasie dalej działała Komisja do Spraw Zbiorów Archiwalnych MSW, która najprawdopodobniej miała również dostęp do wewnętrznych dokumentów sporządzanych przez funkcjonariuszy pionu „C” MSW. Może o tym świadczyć dokument „Informacja o ewidencji pomocniczej prowadzonej w Wydziale II Centralnego Archiwum MSW z czerwca 1990 r.”, zachowany w postaci kopii w spuściznie Bogdana Krolla, a opracowany w Wydziale II ówczesnego CA MSW, czyli *de facto* w kończącym funkcjonowanie Biurze „C” MSW. Omówiono w nim bardzo skrótowo ewidencję materiałów operacyjnych, inne kartoteki pomocniczo-zagadnieniowe, książki inwentarzowe i książki spisów akt przekazanych²⁷.

Bogdan Kroll (koordynujący prace komisji) przesłał 19 czerwca do redaktorów naczelnych „Gazety Wyborczej”, „Rzeczpospolitej”, „Życia Warszawy” oraz do Polskiej Agencji Prasowej notatkę o pracach komisji²⁸. Z kolei 20 czerwca „Gazeta Wyborcza” w artykule *Akta warte historii* donosiła, że komisja domaga się dodatkowej weryfikacji zbiorów archiwalnych MSW, ze szczególnym uwzględnieniem dokumentów o trwałej wartości historycznej i dokumentów spoza resortu, a znajdujących się w archiwach MSW. W artykule można było przeczytać, że oceną dokumentacji zajmą się komisje archiwalne, złożone z przedstawicieli MSW jed-

²⁶ Biblioteka Sejmowa, II–19796, *Komisja Nadzwyczajna do Zbadania Działalności MSW. Biuletyn Nr 482/X kad.* z 5 VI 1990 r., s. 11. Fragment rozmowy uczestników dyskusji na posiedzeniu komisji: „Poseł Edmund Krasowski (OKP): Gdzie się mieści biuro „C”?” Poseł Jan Rokita: (OKP): W budynku przy ulicy Rakowieckiej. Prof. Jan Widacki: To biuro będzie przekazane Urzędowi Ochrony Państwa”. Cytowana rozmowa odbywała się w kontekście dyskusji komisji sejmowej w zakresie podpalenia mieszkania redaktora Jerzego Jachowicza.

²⁷ AAN, Akta Bogdana Krolla, 2/1943/0/-/31, Informacja o ewidencji pomocniczej prowadzonej w Wydziale II Centralnego Archiwum MSW, opracowana w Wydziale II CA MSW, czerwiec 1990 r. [brak daty dziennej], b.p. W spuściznie Bogdana Krolla znajduje się również wykaz akt określających kategorie z uwzględnieniem kwalifikacji na czas pokoju i zagrożenia bezpieczeństwa Państwa i wojny (zob. edycję [w:] *Ewidencja operacyjna i archiwum organów bezpieczeństwa PRL w latach 1944–1990. Zbiór normatywów*, red. i oprac. M. Komaniecka-Lyp, Kraków 2017, s. 1229–1263), stanowiący załącznik do zarządzenia nr 049/85 Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 8 lipca 1985 r. w sprawie organizacji i zasad postępowania z materiałami archiwalnymi w resorcie spraw wewnętrznych, z naniesionymi odręcznie uwagami.

²⁸ AAN, Akta Bogdana Krolla, 2/1943/0/-/31, Pismo Bogdana Krolla [„za Komisję”] do Dariusza Fikusa, redaktora naczelnego „Rzeczpospolitej”, 19 VI 1990 r., b.p.; pismo Bogdana Krolla do redaktora naczelnego „Gazety Wyborczej”, 19 VI 1990 r., b.p.; pismo Bogdana Krolla [„za Komisję”] do Polskiej Agencji Prasowej, 19 VI 1990 r., b.p.; pismo Bogdana Krolla [„za Komisję”] do Kazimierza Wóycickiego, redaktora naczelnego „Życia Warszawy”, 19 VI 1990 r., b.p. Do korespondencji załączono notatkę o działalności Komisji ds. zbiorów archiwalnych MSW. Najprawdopodobniej jest to dokument pod nazwą *Prace Komisji do spraw zbiorów archiwalnych MSW*, sygnowany parafą Bogdana Krolla 18 VI 1990 r. (*ibidem*, b.p.).

nostek centralnych i terenowych, specjalistów z archiwów państwowych i uniwersyteckich środowisk naukowych. W tekście zawarto ponadto informację, że to komisja dopilnuje, aby dokumentów MSW nie niszczone²⁹.

Z tym ostatnim zadaniem polemizował Bogdan Kroll w liście do Adama Michnika, twierdząc, że nie jest to zadanie komisji, lecz kierownictwa MSW. Dodał, że „jak Pan Redaktor sam wie najlepiej, Komisja nie ma zadania, zamiaru, ani – przede wszystkim – możliwości dopilnowania, by dokumenty nie były nadal w Resorcie Spraw Wewnętrznych niszczone”³⁰.

Komisja do spraw Zbiorów Archiwalnych MSW zakończyła prace sporządzeniem dokumentu *Sprawozdanie i wnioski z 27 czerwca 1990 r.*, znowu sygnowanego tylko przez trzech jej członków: prof. Andrzeja Ajnenkiela, Adama Michnika i Bogdana Krolla. Do sprawozdania dodano załącznik nr 1 w postaci przykładowych sugestii zmiany kwalifikacji wyrywkowo wybranych rodzajów dokumentacji resortu spraw wewnętrznych³¹.

Komisja – po zapoznaniu się z systemem zarządzania dokumentacją oraz „wyrywkowo, z zasobem Centralnego Archiwum MSW” – zaproponowała:

- 1) przekwalifikowanie części dokumentacji do kategorii materiału archiwalnego „A” oraz przedłużenie okresu przechowywania części dokumentacji niearchiwalnej kategorii „B”;
- 2) powołanie komisji archiwalnej do oceny dokumentacji przy wszystkich jednostkach organizacyjnych MSW na szczeblu centralnym i wojewódzkim, złożonych z przedstawicieli tych jednostek i pracowników archiwów państwowych;
- 3) przeprowadzenie przez MSW nowelizacji resortowego wykazu akt, a następnie – we współpracy z NDAP – opracowanie nowych resortowych przepisów kancelaryjnych i archiwalnych;
- 4) przystąpienie – pod nadzorem komisji, o których mowa w punkcie 2 – do brakowania dokumentacji o charakterze manipulacyjnym i o krótkim okresie przechowywania;
- 5) przekazanie do odpowiednich archiwów państwowych **wszystkich pozostałych** jeszcze w posiadaniu Resortu **materiałów archiwalnych** nieresortowej proveniencji³².

W ostatnim punkcie komisja poczyniła uwagę, która sięgała korzeniami do pisma ministra edukacji narodowej z 19 lutego 1990 r. Od lutego

²⁹ fed, *Akta pełne historii*, „Gazeta Wyborcza”, 20 VI 1990 r.

³⁰ AAN, Akta Bogdana Krolla, 2/1943/0/-/31, Pismo Dyrektora AAN do Redaktora Naczelnego „Gazety Wyborczej”, [20] VI 1990 r., b.p.

³¹ *Ibidem*, Sprawozdanie i wnioski [Komisji do spraw Zbiorów Archiwalnych MSW], 27 VI 1990 r., b.p.

³² *Ibidem*, b.p.

była ona powtarzana stale zarówno w kontaktach z MSW, jak i w korespondencji z prezesem PSL.

Bogdan Kroll, jako dyrektor AAN (z adnotacją „za Komisję”), korespondencją z 28 czerwca przesłał sprawozdanie wraz z załącznikiem do Czesława Kiszczaka, Henryka Samsonowicza i Krzysztofa Kozłowskiego³³. Minister edukacji narodowej 6 lipca przekazał je naczelnemu dyrektorowi archiwów państwowych z prośbą o przygotowanie propozycji pisma do ministra spraw wewnętrznych w tej kwestii³⁴. Na szczęblu MEN sprawę zakończono 12 lipca 1990 r., kiedy naczelnik Wydziału Prezydyjnego MEN telefonicznie poinformowała, że „minister Samsonowicz przesyła sprawozdanie komisji do spraw zbiorów archiwalnych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Ministrowi Spraw Wewnętrznych do ustosunkowania się, a następnie Naczelna Dyrekcja przystąpi do wykonania wspólnych ustaleń po otrzymanej odpowiedzi Ministra Spraw Wewnętrznych”³⁵. Źródłowo nie jest dostrzegalne zakończenie tego procesu w postaci działań NDAP lub MEN.

Nowe resortowe instytucje archiwalne i ewidencyjne: Centralne Archiwum MSW, Biuro Ewidencji i Archiwum UOP i Biuro Informatyki Komendy Głównej Policji

W związku z reorganizacją komunistycznych struktur resortu samo Biuro „C” MSW – zgodnie ze słowami wiceministra Jana Widackiego z 5 czerwca 1990 r. – miało docelowo znaleźć się w UOP³⁶. Gdy ostatecznie określono jego strukturę organizacyjną – wprowadzoną na podstawie zarządzenia nr 39 Prezesa Rady Ministrów z dnia 4 lipca 1990 r. w sprawie szczegółowego określenia zadań oraz struktury organizacyjnej Urzędu Ochrony Państwa³⁷ – w ramach tej służby specjalnej powołano Biuro Ewidencji i Archiwum Urzędu Ochrony Państwa (BEiA UOP).

³³ AAN, Akta Bogdana Krolla, 2/1943/0/-/31, Pismo Dyrektora AAN („za Komisję”) do Ministra Edukacji Narodowej, 28 VI 1990 r., b.p.; pismo Dyrektora AAN („za Komisję”) do Ministra Spraw Wewnętrznych, 28 VI 1990 r., b.p.; pismo Dyrektora AAN („za Komisję”) do Podsekretarza Stanu w MSW, Krzysztofa Kozłowskiego, 28 VI 1990 r., b.p.

³⁴ AZ NDAP, NDAP, WOiP, 413/5, Pismo GM1/1013 arch.-13/90 Ministra Edukacji Narodowej do Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych, 6 VII 1990 r., s. 135–140.

³⁵ *Ibidem*, Notatka służbowa WO-51-13/90 Danuty Rockiej, Naczelnik WOiP NDAP [z rozmowy telefonicznej z Naczelnik Wydziału Prezydyjnego MEN], 12 VII 1990 r., s. 134.

³⁶ Zob. przyp. 26.

³⁷ Zob. dokument nr 31 [w:] *Historyczno-prawna...*, s. 305–307. Zob. też: R. Leśkiewicz, *Formalno-prawne...*, s. 82–83 oraz *idem*, *Od Służby Bezpieczeństwa...*, s. 185. W ogólnodostępnych zasobach brak informacji na temat określenia wewnętrznego

Z kolei na podstawie rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 16 lipca 1990 r. w sprawie nadania statutu organizacyjnego Ministerstwu Spraw Wewnętrznych w strukturach resortu ulokowano – obok dziesięciu innych komórek organizacyjnych – również Centralne Archiwum MSW, którego zadaniem miało być „prowadzenie wyodrębnionego archiwum państwowego, przewidzianego w odrębnych przepisach”³⁸.

W ślad za tym 27 lipca 1990 r. minister spraw wewnętrznych określił w formie zarządzeń regulaminy organizacyjne poszczególnych komórek ministerstwa. W ten sposób – na podstawie zarządzenia nr 71 Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 27 lipca 1990 r. w sprawie regulaminu organizacyjnego Centralnego Archiwum Ministerstwa Spraw Wewnętrznych – określono zakres działania i organizację nowego CA MSW³⁹.

Należy podkreślić, że przedmiotowy akt prawny skonstruowano na dużym poziomie ogólności, jednak jego kluczową dyspozycją – znowu, jak się okazało, odłożoną w czasie do drugiej połowy 1991 r. – był zapis § 3, stwierdzający, że „zasady tworzenia i wykorzystywania

---

funkcjonowania Archiwum UOP w tym czasie. Z okresu późniejszego dostępne jest zarządzenie Szefa Urzędu Ochrony Państwa z dnia 2 X 1997 r. w sprawie organizacji wyodrębnionego archiwum Urzędu Ochrony Państwa (M.P., 1997, nr 76, poz. 723). Zgodnie z jego treścią w 1997 r. Archiwum UOP funkcjonowało w strukturach Biura Ewidencji i Archiwum (dalej BEiA) UOP (§ 1 ust. 2), a funkcję dyrektora Archiwum UOP pełnił dyrektor BEiA UOP (§ 8), któremu nadano pełną władzę nad Archiwum UOP (§ 9 ust. 1–2 w związku z § 4–6).

³⁸ Dz.U., 1990, nr 49, poz. 288. O archiwach państwowych wyodrębnionych (obecnie archiwach wyodrębnionych) zob. P. Borysiuk, *Specyfika funkcjonowania archiwów wyodrębnionych w Polsce – aspekty prawno-historyczne i strukturalne. Zarys problematyki* [w:] *Archiwa wyodrębnione w polskiej sieci archiwalnej. Materiały z XIV Ogólnopolskiego Seminarium Archiwalnego Sekcji Archiwa Zakładowe Stowarzyszenia Archiwistów Polskich, Oddziału w Płocku Stowarzyszenia Archiwistów Polskich i Archiwum Państwowego w Płocku. Płock 28–29 maja 2019 r.*, red. A. Jabłoński, Szczecin 2020, s. 19–85 (tu kompleksowa literatura przedmiotu i akty prawne określające funkcjonowanie poszczególnych archiwów wyodrębnionych w tamtym czasie). O archiwach wyodrębnionych zob. także: A. Barszcz, *Głos w sprawie archiwów wyodrębnionych*, „Problemy Archiwistyki” 2009, nr 2, s. 72–77; R. Galuba, *Archiwa państwowe w latach 1918–2011. Podstawy prawne działalności*, Poznań 2013, s. 373–386; *idem*, *Archiwa wyodrębnione. Wybór przepisów z lat 2000–2011*, Poznań 2013, zwł. s. 9–55, *idem*, *Archiwa wyodrębnione w państwie demokratycznym* [w:] *Toruńskie konfrontacje archiwalne*, t. 4: *Nowa archiwistyka – archiwa i archiwistyka w ponowoczesnym kontekście kulturowym*, red. W. Chorążyczewski, W. Piasek, A. Rosa, Toruń 2014, s. 119–136. Zob. ponadto: M. Konstankiewicz, A. Niewęglowski, *Narodowy zasób archiwalny i archiwa. Komentarz*, Warszawa 2016 oraz D. Grot, *Ku przeszłości otwartej. Dostępność archiwów państwowych w Polsce w latach 1918–2014*, Warszawa 2015, s. 11–12, 48–50, 91–92, 167–168.

³⁹ AIPN, MSW, 213/1, Zarządzenie nr 71 Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 27 VII 1990 r. w sprawie regulaminu organizacyjnego Centralnego Archiwum Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, s. 357–359.

zasobu archiwalnego Centralnego Archiwum Ministerstwa Spraw Wewnętrznych określa zarządzenie Ministra w sprawie organizacji i zasad postępowania z materiałami archiwalnymi w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych, wydane w oparciu o ustawę o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach⁴⁰.

W związku z powstaniem w lipcu 1990 r. instytucji archiwalnych demokratycznego MSW – tj. BEiA UOP i CA MSW – kluczowe jest udzielenie odpowiedzi na pytanie, który podmiot na poziomie centralnym przejął w tym momencie zasób archiwalny Biura „C” komunistycznego MSW. Zgodnie ze słowami Antoniego Zielińskiego „w sierpniu 1990 r. CA MSW, działające tylko w dwuosobowym, dyrektorskim składzie, faktycznie jeszcze nie istniało”⁴¹. W innym miejscu stwierdził, że „jesienią 1990 r. Centralne Archiwum Ministerstwa Spraw Wewnętrznych istniało tylko na papierze. Pomieszczenia i sprzęt dotychczasowego archiwum przejął Urząd Ochrony Państwa. CA MSW otrzymało kilka piwnic” oraz że „dokumentacja pozostała bowiem w magazynach UOP-u i jeszcze przez długi czas toczyły się spory o to, jaki jej fragment ma trafić do CA MSW, które w tym czasie przejmowało tylko nieliczne materiały składane przez pracowników odchodzących z ministerstwa. Z czasem zaczęły spływać do magazynów większe partie akt”⁴². Z kolei płk Andrzej Bielecki⁴³, zeznający w 1992 r. przed tzw. Komisją Ciemniewskiego,

⁴⁰ *Ibidem*, s. 359. Obowiązujące w chwili wydania zarządzenia nr 71/90 MSW (regulamin organizacyjny CA MSW) zarządzenie nr 049/85 Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 8 lipca 1985 r. w sprawie organizacji i zasad postępowania z materiałami archiwalnymi w resorcie spraw wewnętrznych należy traktować jako tymczasowe i nieprzystające do nowej rzeczywistości państwa demokratycznego.

⁴¹ A. Zieliński, *Grzegorz Jakubowski (1954–2001)*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2011, nr 4, s. 104.

⁴² *Idem*, *Grzegorz Jakubowski (1954–2001). Dyrektor Centralnego Archiwum Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, pierwszy dyrektor Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów Instytutu Pamięci Narodowej. Sylwetka praktyka [w:] Wkład archiwistów warszawskich w rozwój archiwistyki polskiej. Zbiór studiów poświęconych warszawskiemu środowisku archiwalnemu*, red. nauk. A. Kulecka, Warszawa 2012, s. 307. Zieliński dodaje, że obsadę kadrową CA MSW utworzyli byli pracownicy AAN, obejmując stanowiska kierownicze, oraz absolwenci historii Uniwersytetu Warszawskiego i Policealnego Studium Informacji, Archiwistyki i Księgarstwa (*ibidem*, s. 307).

⁴³ Andrzej Bielecki (ur. 1948), płk UOP, inżynier, absolwent Wydziału Cybernetyki Wojskowej Akademii Technicznej. Od 1 IX 1972 r. funkcjonariusz Grupy do Zleceń Specjalnych Biura „C” MSW. Zatrudniony w zespole zajmującym się przystosowaniem zbiorów Biura „C” MSW do wprowadzenia elektronicznego przetwarzania informacji. Od 15 XI 1978 r. zastępca naczelnika Wydziału III Biura „C” MSW. Od 15 I 1980 r. naczelnik Wydziału III Biura „C” MSW. Od 1 VIII 1990 r. przyjęty do służby w UOP. Między 1 VIII 1990 a 31 X 1990 r. naczelnik Wydziału I BEiA UOP, p.o. dyrektor BEiA UOP. Od 1 XI 1990 r. do 10 II 1992 r. dyrektor BEiA UOP, następnie doradca Szefa UOP (AIPN, MSW, 02042/824, t. 1–2, Akta osobowe Andrzeja Bieleckiego;

stwierdził, że jako pierwszy dyrektor BEiA UOP przejął „ten cały багаż po byłej służbie bezpieczeństwa, to znaczy w zakresie na początku było to 14 delegatur, czyli 14 odpowiedników województw plus zasoby byłego Biura C”⁴⁴.

Ponadto z analizy korespondencji wytworzonej od sierpnia 1990 do początku 1991 r. pomiędzy osobami fizycznymi poszukującymi w archiwach danych o sobie lub swoich przodkach (rodziny funkcjonariuszy przedwojennej PP, rodziny członków AK, rodziny członków powojennego podziemia niepodległościowego) oraz innymi instytucjami państwowymi a CA MSW i BEiA UOP wynika, że do czasu podziału zasobu archiwalnego przeprowadzonego w latach 1991–1992 BEiA UOP wykonywało *de facto* zadania CA MSW w zakresie realizacji udostępnień dokumentacji⁴⁵.

AIPN, Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 003407/5, Opracowanie na temat realizacji prac dotyczących przejęcia przez UOP jego i byłej SB zasobów informatycznych bieżących i archiwalnych przy współpracy: z ramienia ministra spraw wewnętrznych p. Artur Górecki Główny Specjalista z b. Wydziału Studiów [autor opracowania], z ramienia Komendy Głównej Policji p. Marek Wierzbiński Dyrektor Biura Informatyki, z ramienia UOP p. Andrzej Bielecki Doradca Szefa UOP, 15 VI 1992 r. [załącznik nr 7 do protokołu 14 posiedzenia Komisji do Badania Wykonania przez Ministra Spraw Wewnętrznych uchwały Sejmu RP z dnia 28 maja 1992 r. w dniu 3 lipca 1992 r.], s. 685–687; B. Mąciór-Majka, R. Kudra, *Struktura i kadra kierownicza UOP* [w:] *Urząd Ochrony Państwa 1990–2002...*, s. 166; odpowiedź na wniosek o udostępnienie informacji publicznej przesłana 11 III 2020 r. przez Biuro Prawne ABW do Piotra Borysiuka za pośrednictwem poczty elektronicznej [w zbiorach autora]). W swojej oficjalnej publikacji ABW wskazała, że Andrzej Bielecki był dyrektorem BEiA UOP od 1 VIII 1990 r. (zob. B. Mąciór-Majka, R. Kudra, *Struktura...*, s. 166). Sam Andrzej Bielecki, rozpytywany 17 VI 1992 r. przez posła Lecha Kaczyńskiego w ramach tzw. Komisji Ciemnińskiego, stwierdził, że 10 VIII 1990 r. – jako naczelnik wydziału – został pełniącym obowiązki dyrektorem BEiA UOP, a dopiero 1 lub 2 XI 1990 r. mianowano go na ww. stanowisko dyrektorskie (AIPN, Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 003407/3, Stenogram z 7 posiedzenia Komisji do Badania Wykonania przez Ministra Spraw Wewnętrznych uchwały Sejmu RP z dnia 28 maja 1992 r. w dniu 17 czerwca 1992 r., załącznik nr 3 do protokołu 7 posiedzenia w dniu 17 czerwca 1992 r., s. 531). Wskutek przedstawionych rozbieżności ABW – w trybie dostępu do informacji publicznej – poinformowała, iż „1) Andrzej Bielecki w okresie 01.08. – 31.10.1990 r. był naczelnikiem Wydziału I Biura Ewidencji i Archiwum UOP, pełniącym obowiązki dyrektora Biura Ewidencji i Archiwum UOP. 2) Andrzej Bielecki został mianowany na stanowisko dyrektora Biura Ewidencji i Archiwum UOP z dniem 1 listopada 1990 r.” (odpowiedź na wniosek o udostępnienie informacji publicznej przesłana 11 III 2020 r. przez Biuro Prawne ABW do Piotra Borysiuka za pośrednictwem poczty elektronicznej – w zbiorach autora).

⁴⁴ AIPN, Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 003407/3, Stenogram z 7 posiedzenia Komisji do Badania Wykonania przez Ministra Spraw Wewnętrznych uchwały Sejmu RP z dnia 28 maja 1992 r. w dniu 17 czerwca 1992 r., załącznik nr 3 do protokołu 7 posiedzenia w dniu 17 czerwca 1992 r., s. 505/619 (nr numeratora: 479).

⁴⁵ AIPN, MSW, 2427/13, „Korespondencja CA MSW I. 1990–91”.

W momencie wpływu wniosków osób prywatnych do CA MSW były one przekazywane do wydziału archiwalnego BEiA UOP na podstawie powtarzalnego formularza podpisywanego przez ówczesnego zastępcę dyrektora CA MSW Grzegorza Jakubowskiego, stwierdzającego, że „zgodnie z obecnie istniejącym rozmieszczeniem akt Centralne Archiwum MSW przesyła pismo [...] z prośbą o załatwienie”⁴⁶. Z kolei naczelnik wydziału w BEiA UOP, po wykonaniu czynności sprawdzeniowych w ewidencji, udzielał zainteresowanym odpowiedzi, w których przeważnie stwierdzano, że „Biuro Ewidencji i Archiwum UOP (b. Centralne Archiwum MSW) [lub „b. CA MSW”] nie posiada materiałów w przedmiotowej sprawie”⁴⁷. Czasami informowano wprost, że „b. Centralne Archiwum MSW, obecnie Biuro Ewidencji i Archiwum UOP nie posiada materiałów w przedmiotowej sprawie”⁴⁸. W innej wersji odpowiedzi naczelnik wydziału w BEiA UOP stwierdzał z kolei, że „Centralne Archiwum MSW nie posiada materiałów w przedmiotowej sprawie”⁴⁹ lub „Biuro Ewidencji i Archiwum nie posiada materiałów w przedmiotowej sprawie”⁵⁰.

O ile zasób archiwalny na poziomie centralnym został przejęty przez UOP, o tyle w przypadku zasobów ewidencyjnych byłego Biura „C” MSW sytuacja wyglądała inaczej, ponieważ UOP nie przejął całości tego rodzaju zbiorów. Na podstawie wspomnianego wyżej rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 16 lipca 1990 r. w sprawie nadania statutu organizacyjnego Ministerstwu Spraw Wewnętrznych w strukturach resortu powołano bowiem Departament Powszechnego Elektronicznego Systemu Ewidencji Ludności⁵¹.

Nieco później, bo 27 lipca 1990 r., w momencie określenia regulaminu organizacyjnego CA MSW, wydano również zarządzenie nr 68 Ministra Spraw Wewnętrznych w sprawie regulaminu organizacyjnego Departamentu Powszechnego Elektronicznego Systemu Ewidencji Ludności Ministerstwa Spraw Wewnętrznych⁵². Co ciekawe, oprócz głównego zadania w postaci prowadzenia systemu PESEL, w zakres działania

⁴⁶ *Ibidem*, s. 2, 8, 20, 33, 43, 50, 249, 253, 256, 260, 263.

⁴⁷ *Ibidem*, s. 7, 22, 37, 251, 252, 262 („w Biurze Ewidencji i Archiwum Urzędu Ochrony Państwa [b. Centralne Archiwum MSW] znajdowało się...”).

⁴⁸ *Ibidem*, s. 31.

⁴⁹ *Ibidem*, s. 42, 54, 68, 69, 74 („w Centralnym Archiwum MSW nie występują materiały w przedmiotowej sprawie”), 75.

⁵⁰ *Ibidem*, s. 14, 255, 259.

⁵¹ Dz.U., 1990, nr 49, poz. 288.

⁵² AIPN, MSW, 213/1, Zarządzenie nr 68 Ministra Spraw Wewnętrznych, z dnia 27 VII 1990 r. w sprawie regulaminu organizacyjnego Departamentu Powszechnego Elektronicznego Systemu Ewidencji Ludności Ministerstwa Spraw Wewnętrznych s. 340–345.

tego departamentu włączono również prowadzenie Centralnego Biura Adresowego (tzw. CBA) – jako Wydziału VII nowego Departamentu PESEL MSW⁵³. Należy przy tym podkreślić, że w latach 1967–1990 CBA wchodziło w skład Wydziału VII Biura „C” MSW⁵⁴.

Proces rozformowywania SB i MO przy jednoczesnym tworzeniu nowych struktur MSW, UOP i Policji w odniesieniu do pionów archiwalno-ewidencyjnych musiał powodować perturbacje organizacyjne, ponieważ 26 lipca 1990 r. minister spraw wewnętrznych Krzysztof Kozłowski wystosował pismo instruktażowe do wszystkich komendantów wojewódzkich Policji, w którym – wyjaśniając wątpliwości interpretacyjne dotyczące Zarządzenia nr 043/90 MSW – stwierdzał, że „prace ewidencyjno-archiwalne należy prowadzić na dotychczasowych zasadach”. Zobowiązywał również komendantów wojewódzkich Policji do zapewnienia ciągłości prac ewidencyjno-archiwalnych do czasu wydania nowych wytycznych⁵⁵.

Nic dziwnego, że w Policji pojawiły się wątpliwości co do reorganizacji struktur ewidencyjno-archiwalnych resortu spraw wewnętrznych. Lipcowe ukonstytuowanie formalno-prawne BEiA UOP, CA MSW i Departamentu PESEL MSW pomijało bowiem organizację pionu archiwalnego na szczeblu centralnym Policji – w Komendzie Głównej Policji (dalej KGP), w której w połowie 1990 r. nie utworzono archiwum.

Jeszcze bardziej skomplikowana była sytuacja na szczeblu terenowym, ponieważ w lipcu 1990 r. rozpoczął się wymuszony okolicznościami proces rozdziału byłych wojewódzkich urzędów spraw wewnętrznych pomiędzy 14 delegatur UOP i 49 komend wojewódzkich Policji powstających w czerwcu⁵⁶. Dotyczyło to również archiwów WUSW (wydziałów „C”),

⁵³ *Ibidem*, s. 343.

⁵⁴ P. Milczanowski, *Specyfika struktury organizacyjnej Archiwum MSW [w:] Wokół tezek bezpieki. Zagadnienia metodologiczno-źródłoznawcze*, red. F. Musiał, wyd. 2, Kraków 2015, s. 227; P. Perzyna, *Problematyka rozpoznania struktury zasobu i zespolowości akt cywilnych organów bezpieczeństwa państwa oraz ich informatycznego zapisu*, „PA IPN” 2009, t. 2, s. 32, przyp. nr 61; T. Ruzikowski, *Zarys historii Zintegrowanego (Zautomatyzowanego) Systemu Kartotek Operacyjnych resortu spraw wewnętrznych*, „PA IPN” 2010, t. 3, s. 79; *Ewidencja...*, s. 42.

⁵⁵ AIPN, Komenda Główna Policji (dalej KGP), 3887/10, Pismo OMC-1195/90 Ministra Spraw Wewnętrznych do komendantów wojewódzkich Policji (do wiadomości: Komendant Główny Policji), s. 3.

⁵⁶ AIPN, MSW, 213/1, Zarządzenie nr 49/90 Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 15 VI 1990 r. w sprawie utworzenia delegatur Urzędu Ochrony Państwa, s. 245–248. Delegatury UOP powstały w: 1) Białymstoku, 2) Bydgoszczy, 3) Gdańsku, 4) Katowicach, 5) Krakowie, 6) Lublinie, 7) Łodzi, 8) Olsztynie, 9) Opolu, 10) Poznaniu, 11) Radomiu, 12) Rzeszowie, 13) Szczecinie, 14) Wrocławiu. Istnienie 49 komend wojewódzkich Policji sankcjonowała z kolei ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji – zob. art. 6 ust. 1 pkt 1 w związku z ust. 6 (Dz.U., 1990, nr 30, poz. 179). Należy

co musiało znaleźć odbicie w strukturze organizacyjnej nowo powstających terenowych jednostek organizacyjnych UOP i Policji. O ile ten proces nie jest dostrzegalny dla UOP ze względu na brak ogólnodostępnej bazy źródłowej, o tyle dla Policji można dokonać takiego wstępnego strukturalnego rozpoznania.

W końcu lipca 1990 r. da się zauważyć działania przynajmniej kilku komendantów wojewódzkich Policji w zakresie likwidacji i przekazania byłych wydziałów „C” WUSW, czego przykładem są:

- 1) Zarządzenie nr 53/90 komendanta wojewódzkiego Policji w Chełmie z dnia 26 lipca 1990 r. w sprawie przekazania Wydziału „C” WUSW w Chełmie, w którego dyspozycjach zawarto polecenie komisijnego przekazania wydziału w dniu 31 lipca pomiędzy dwoma funkcjonariuszami, co miało zostać udokumentowane protokołem zdawczo-odbiorczym sporządzonym do 5 sierpnia 1990 r.⁵⁷,
- 2) Zarządzenie nr 24/90 komendanta wojewódzkiego Policji w Ostrołęce z dnia 27 lipca 1990 r. w sprawie powołania Komisji ds. likwidacji i przekazania Wydziału „C”, na podstawie którego majątek, sprzęt i dokumentację mieli przejąć członkowie komisji według właściwości (w jej składzie przedstawiciele wydziałów: ogólnego, szkolenia i wychowania, inwestycji i remontów, GMT, łączności, „C”), choć wyraźnie zaznaczono, że część dokumentów przejmie Sekcja Informatyki – protokół z likwidacji i przekazania miał zostać przedłożony do zatwierdzenia do 31 lipca 1990 r.⁵⁸

Z kolei z informacji zebranych z komend wojewódzkich Policji wynika, że funkcje archiwalne w jednostkach Policji usytuowano w zdecydowanej większości w wydziałach prezydyalnych KWP/KSP, w mniejszym stopniu w wydziałach informatyki KWP. Dla przykładu:

---

dodać, że – w sensie prawnym – wojewódzkie urzędy spraw wewnętrznych uległy formalno-prawnej likwidacji na podstawie art. 147 ust. 1–2 ustawy o Policji.

⁵⁷ Archiwum Komendy Wojewódzkiej Policji w Lublinie, Komenda Wojewódzka Policji w Chełmie, 1x/20, Zarządzenie nr 53/90 Komendanta Wojewódzkiego Policji w Chełmie z dnia 26 VII 1990 r. w sprawie przekazania Wydziału „C” WUSW w Chełmie, k. 56. Postawą prawną przeprowadzenia czynności zastosowaną w tym zarządzeniu był § 16 pkt 2 Zarządzenia nr 97/59 Komendanta Głównego MO z dnia 24 IX 1959 r. w sprawie trybu postępowania w przypadku likwidacji, przekazywania i zmian właściwości terytorialnej jednostek MO oraz zmian na stanowiskach kierowników jednostek, kierowników komórek organizacyjnych i osób odpowiedzialnych za gospodarkę.

⁵⁸ Archiwum Komendy Wojewódzkiej Policji z siedzibą w Radomiu, Komenda Wojewódzka Policji w Ostrołęce, 4/2/A/Ostrołęka, Zarządzenie nr 24/90 Komendanta Wojewódzkiego Policji w Ostrołęce z dnia 27 VII 1990 r. w sprawie powołania Komisji do likwidacji i przekazania Wydziału „C” (nie podano podstawy prawnej dokonania czynności).

- 12 lipca 1990 r. w KWP w Nowym Sączu powstał Wydział Prezydialny, który w realizowanych zadaniach miał przyjmowanie, gromadzenie i udostępnianie materiałów archiwalnych z komórek organizacyjnych KWP i komend rejonowych Policji⁵⁹;
- 16 lipca 1990 r. w KWP w Koszalinie utworzono Wydział Prezydialny, w którego strukturach znajdował się Zespół Archiwum⁶⁰;
- 27 lipca 1990 r. w KWP w Gdańsku utworzono wydział prezydialny, w którego skład wchodził Zespół Archiwum⁶¹;
- 1 sierpnia 1990 r. w KWP w Białymstoku utworzono Wydział Prezydialny, w którego strukturach występował Zespół Archiwistyki⁶²;
- 1 sierpnia 1990 r. powstał Wydział Prezydialny Komendy Stołecznej Policji, a w jego skład weszły Wydział Ogólny i Wydział „C” Stołecznego Urzędu Spraw Wewnętrznych⁶³;
- od 31 lipca 1990 do 1 lipca 1991 r. w KWP Kielce archiwum funkcjonowało w ramach Wydziału Informatyki⁶⁴.

Jest to o tyle istotne, że Policja, tworząc swoje struktury w wyniku przekształcenia z MO, nie mogła przejąć po niej milicyjnych struktur ewidencyjno-archiwalnych, ponieważ zadania te dla MO wykonywały jednostki i komórki organizacyjne SB: na szczeblu centralnym Biuro „C” MSW (dla KGMO), a na szczeblu terenowym – wydziały „C” WUSW/SUSW (dla jednostek MO usytuowanych w strukturach WUSW/SUSW)⁶⁵. O ile jednak na szczeblu wojewódzkim Policji w lipcu i sierpniu

⁵⁹ Pismo AN.0173.22.2020.WK Zastępcy Naczelnika Wydziału Ochrony Informacji Niejawnych i Archiwum KWP w Krakowie do Piotra Borysiuka z 5 III 2020 r., stanowiące odpowiedź na wniosek o udzielenie informacji publicznej (w zbiorach autora).

⁶⁰ Pismo IK-VII-99/20/SD Naczelnika Wydziału Kontroli KWP w Szczecinie do Piotra Borysiuka z 27 II 2020 r., stanowiące odpowiedź na wniosek o udzielenie informacji publicznej (w zbiorach autora).

⁶¹ Pismo P.062-14/2020 Naczelnika Wydziału Prezydialnego KWP w Gdańsku do Piotra Borysiuka z 24 II 2020 r., stanowiące odpowiedź na wniosek o udzielenie informacji publicznej (w zbiorach autora).

⁶² Pismo WKS.062.9.2020 Naczelnika Wydziału Komunikacji Społecznej KWP w Białymstoku do Piotra Borysiuka z 9 III 2020 r. stanowiące odpowiedź na wniosek o udzielenie informacji publicznej (w zbiorach autora).

⁶³ Pismo G-1233/456/20 Zastępcy Naczelnika Gabinetu Komendanta Stołecznego Policji do Piotra Borysiuka z 10 III 2020 r., stanowiące odpowiedź na wniosek o udzielenie informacji publicznej (w zbiorach autora).

⁶⁴ Pismo WKS-AI.-062/9/20 Naczelnika Wydziału Komunikacji Społecznej i Prezydialnego KWP w Kielcach do Piotra Borysiuka z 6 II 2020 r., stanowiące odpowiedź na wniosek o udzielenie informacji publicznej (w zbiorach autora).

⁶⁵ Zob. § 4 i 11 Zarządzenia nr 049/85 Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 8 VII 1985 r. w sprawie organizacji i zasad postępowania z materiałami archiwalnymi w resorcie spraw wewnętrznych (*Ewidencja operacyjna...*, s. 1207 i nn.).

1990 r. wyodrębniono strukturalnie pion archiwalny, o tyle na szczeblu centralnym (w KGP) nie utworzono wówczas komórki archiwalnej. Jest to zasadnicza różnica pomiędzy jednostkami terenowymi a centralą Policji w momencie tworzenia jej struktur w połowie 1990 r.

Tymczasem na szczeblu centralnym dalej postępował proces organizacyjnego podziału Biura „C” MSW, który bynajmniej nie ograniczał się do automatycznego przeniesienia jego zasobów ewidencyjno-archiwalnych do UOP (BEiA) i MSW (CA MSW, Departament PESEL MSW). W literaturze przedmiotu dostrzegł to już Paweł Piotrowski, który stwierdził, że w sierpniu 1990 r. na bazie Biura „C” powstały BEiA UOP, CA MSW i Biuro Informatyki KGP⁶⁶.

To właśnie Biuro Informatyki KGP w 1990 r. organizacyjnie podporządkowano zasoby kartoteczne w postaci Centralnej Kartoteki Kryminalnej (tzw. CKK)⁶⁷. Należy przy tym zaznaczyć, że sama CKK – przejęta z KGMO do struktur centralnych SB MSW w 1967 r. – funkcjonowała aż do 1990 r. w Wydziale VII Biura „C” obok CBA, które 27 lipca 1990 r. znalazło się w składzie nowego Departamentu PESEL MSW⁶⁸.

Jednak nie tylko CKK znalazła się w strukturach Biura Informatyki KGP (oprócz niej funkcjonował w nim także Ośrodek Informatyki Policyjnej). Na podstawie dostępnych dzisiaj danych trudno określić, kiedy dokładnie to nastąpiło, ale najprawdopodobniej w drugiej połowie 1990 r. w Biurze Informatyki KGP zgromadzono również systemy i nośniki informatyczne Służby Bezpieczeństwa.

Leszek Lamparski, opisując powstawanie struktur KGP w drugiej połowie 1990 r., wspominał: „informatykę przejęliśmy z dawnego Biura C [...] wraz ze sprzętem i budynkami”⁶⁹. Oznacza to, że przejęcie tych zadań

⁶⁶ *Aparat bezpieczeństwa...*, s. 35.

⁶⁷ O ulokowaniu CKK w strukturach Biura Informatyki KGP zob. L. Lamparski, *Policja...*, s. 85, który opisując organizowanie struktur KGP w 1990 r., stwierdził, że „Biuro Informatyki było tworem nowym. Miało przejąć zadania związane z ewidencją kryminalną, statystyką, przetwarzaniem danych wykorzystywanych dotychczas przez różne jednostki MSW. Wydzielone zostały w nim: Centralna Kartoteka Kryminalna i Ośrodek Informatyki Policyjnej”.

⁶⁸ Zob. P. Drzymała, *Charakterystyka kartoteki zagadnieniowej na podstawie materiałów Wydziału „C” KWMO w Poznaniu*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2006, nr 1(3), s. 11, który zauważył, że „kartoteki CBA i CKK odgrywały dużą rolę, gdyż większość zawartych tam informacji nie była zebrana przez służby bezpieczeństwa, ale przez inne struktury, co poszerzało możliwości uzyskania tzw. wyjścia operacyjnego”. Zob. ponadto: P. Milczanowski, *Specyfika...*, s. 227; T. Ruzikowski, *Zarys...*, s. 79 oraz *Ewidencja...*, s. 42.

⁶⁹ *Trudne początki. Z nadinsp. w st. spocz. Leszkiem Lamparskim, pierwszym Komendantem Głównym Policji po 1989 roku rozmawia Piotr Maciejczak*, „Kwartalnik Policyjny. Czasopismo Centrum Szkolenia Policji w Legionowie” 2009, nr 2(8), s. 3. Artykuł dostępny w wersji elektronicznej na stronie internetowej Centrum Szko-

więzało się z przejmowaniem mienia i nieruchomości byłych jednostek centralnych MSW. Z kolei samym podziałem znajdujących się na terenie województwa stołecznego obiektów służbowych MSW zajmowała się w tym czasie trzyosobowa grupa powołana na mocy Decyzji nr 20 ministra spraw wewnętrznych z dnia 27 lipca 1990 r. o powołaniu zespołu do spraw wydzielenia obiektów służbowych dla potrzeb Urzędu Ochrony Państwa i Komendy Głównej Policji. Komisja miała przedstawić ministrowi spraw wewnętrznych swoje propozycje podziału budynków pomiędzy UOP a KGP w zaledwie kilka dni – do 31 lipca⁷⁰. Proces podziału nieruchomości rozciągnął się na drugą połowę 1990 r., o czym świadczy Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 4 września 1990 r. w sprawie zasad stopniowego przekazywania kompetencji i mienia Milicji Obywatelskiej i Służby Bezpieczeństwa jednostkom Policji i Urzędu Ochrony Państwa. Choć rozporządzenie weszło w życie z dniem ogłoszenia (24 września 1990 r.), to zapis dotyczący powołania komisji do spraw przekazania mienia m.in. będącego w dyspozycji MSW miał moc wsteczną – od 25 lipca 1990 r. Biorąc pod uwagę, że komisje miały zakończyć działalność do 31 grudnia 1990 r., należy przyjąć, że całość podziału obiektów dla UOP i KGP przeprowadzono w drugiej połowie 1990 r. – pomiędzy 25 lipca a 31 grudnia tego roku. Dyspozycje rozporządzenia podkreślały, że samo „przekazanie nieruchomości będących w użytkowaniu Ministerstwa Spraw Wewnętrznych poszczególnym jednostkom nastąpi zgodnie z podziałem tych nieruchomości, dokonany przez Ministra Spraw Wewnętrznych”⁷¹.

Z kolei płk Andrzej Bielecki, opisując swoją działalność do 1992 r., w trakcie jednego z posiedzeń tzw. Komisji Ciemnińskiego stwierdził, że „oprócz tych kartotek, tych zbiorów ewidencyjnych, które funkcjonowały w Urzędzie Ochrony Państwa i które były pod bezpośrednim moim nadzorem, istniały jeszcze systemy informatyczne, eksploatowane wcześniej w Biurze C. Natomiast w późniejszym okresie przechowywane w Biurze Informatyki Komendy Głównej Policji”⁷². Należy przy tym

---

lenia Policji w Legionowie: <http://kwartalnik.csp.edu.pl/kp/archiwum-1/2009/nr-22009/1102,TRUDNE-POCZATKI.html>, dostęp 10 X 2020 r.

⁷⁰ AIPN, MSW, 213/1, Decyzja nr 20 Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 27 VII 1990 r. o powołaniu zespołu do spraw wydzielenia obiektów służbowych dla potrzeb Urzędu Ochrony Państwa i Komendy Głównej Policji, s. 143–144.

⁷¹ Dz.U., 1990, nr 64, poz. 381. Zob. zwł. § 2 ust. 2, § 3 ust. 2 oraz § 9–10 przedmiotowego rozporządzenia.

⁷² AIPN, Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 003407/3, Stenogram z 7 posiedzenia Komisji do Badania Wykonania przez Ministra Spraw Wewnętrznych uchwały Sejmu RP z dnia 28 maja 1992 r. w dniu 17 czerwca 1992 r. (załącznik nr 3 do protokołu 7 posiedzenia w dniu 17 czerwca 1992 r), s. 510. Dalej płk Bielecki stwierdził: „myśmy planowali przejście tych systemów i przeniesienie na odpowiednie nośniki informacyjne oraz

dodać, że kierowanie nowo powstałym Biurem Informatyki KGP przypadło ppłk. Markowi Wierzbickiemu, uprzednio naczelnikowi Wydziału IX Biura „C” MSW⁷³.

To właśnie Biuro Informatyki KGP zostało w 1990 r. fizycznym dysponentem systemów informatycznych byłej Służby Bezpieczeństwa, o czym świadczy wykonywanie przez tę komórkę zabezpieczeń baz ZSKO-UOP i ZSKO-Policja 15 listopada 1990 r. oraz kolejnego zabezpieczenia w 1991 r.⁷⁴

W literaturze przedmiotu tę kwestię poruszono w 1993 r. w sensacyjnej w wymowie książce *Konfidenci są wśród nas*⁷⁵. Zabezpieczenia miały polegać na „przelaniu” informacji z pamięci komputera H6040 na taśmy magnetyczne, które następnie miały być przechowywane w Biurze Informatyki KGP. Jednocześnie Biuro stawało się tylko formalnym właścicielem Zintegrowanego Systemu Kartotek Operacyjnych, gdyż informacje zawarte w tym systemie stanowiły własność UOP⁷⁶.

---

przeniesienie to na mikrokomputery, no planowaliśmy to zrobienie, no był wydział do tego powołany” (*ibidem*, s. 510).

⁷³ Marek Wierzbicki (ur. 1951), od 4 X 1974 r. funkcjonariusz Biura Informatyki MSW, następnie – od 1 IV 1980 r. – w Biurze „C” MSW. Od 1 IX 1982 r. zastępca naczelnika Wydziału IX Biura „C” MSW. Od 1 XII 1983 do 31 VII 1990 r. naczelnik Wydziału IX Biura „C” MSW (w stopniu podpułkownika). W latach 1990–1992 dyrektor Biura Informatyki KGP (L. Lamparski, *Policja...*, s. 85–86; Katalog funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa, <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/111880>, dostęp 10 X 2020 r.; AIPN, Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 003407/5, Opracowanie na temat realizacji prac dotyczących przejęcia przez UOP jego i byłej SB zasobów informatycznych bieżących i archiwalnych przy współpracy: z ramienia ministra spraw wewnętrznych p. Artur Górecki Główny Specjalista z b. Wydziału Studiów (autor opracowania), z ramienia Komendy Głównej Policji p. Marek Wierzbicki Dyrektor Biura Informatyki, z ramienia UOP p. Andrzej Bielecki, Doradca Szefa UOP, 15 VI 1992 r. (załącznik nr 7 do protokołu 14 posiedzenia Komisji do Badania Wykonania przez Ministra Spraw Wewnętrznych uchwały Sejmu RP z dnia 28 V 1992 r. w dniu 3 VII 1992 r.), s. 686.

⁷⁴ *Ibidem*, s. 686.

⁷⁵ M. Grocki, *Konfidenci są wśród nas...*, Warszawa b.d. [1992]. Wg Piotra Woyciechowskiego „Michał Grocki” to pseudonim Tomasza Tywonka, w 1992 r. doradcy i rzecznika prasowego ministra spraw wewnętrznych Antoniego Macierewicza. Jako datę roczną wydania tej książki przez wydawnictwo Editions Spotkania Woyciechowski podaje rok 1993 – por. W. Bagiński, S. Cenckiewicz, P. Woyciechowski, *Konfidenci. Archiwa ujawniają prawdę*, wstęp A. Macierewicz, Warszawa 2015, s. 31 (biogram Tomasza Tywonka).

⁷⁶ M. Grocki, *Konfidenci...*, s. 32–33. O systemach informatycznych SB zob.: T. Ruzikowski, *Zarys historii...*, s. 79 i nn.; M. Kwaśniak, *Elektroniczne bazy danych Służby Bezpieczeństwa*, „PA IPN” 2014, t. 7, s. 55 i nn. W najnowszej literaturze przedmiotu J. Bury, *Polska informatyka. Informatyka w służbach specjalnych PRL. Analiza kryminalistyczna*, Warszawa 2017, s. 81 zauważył, że po przyjęciu przez sejm RP ustaw z 6 IV 1990 r. o MSW, UOP i Policji „ewidencję operacyjną rozdzielono pomiędzy nowo utworzoną Policję i UOP, pozostawiając część rejestrów w gestii Centralnego Archiwum MSW”. Powołuje się przy tym na pracę dyplomową Grażyny Mikołajczyk, obronioną w 1990 r. w Akademii Spraw Wewnętrznych (AIPN, Akademia Spraw

Klamrą, która pod względem archiwalnym spina okres transformacji komunistycznego resortu w demokratyczne MSW, są mianowania na stanowiska kierownicze archiwów UOP i MSW w sierpniu 1990 r. po tym, jak 13 lipca dyrektor Biura „C” MSW płk Kazimierz Piotrowski złożył do ministra Krzysztofa Kozłowskiego raport o zwolnienie ze służby w resorcie, co nastąpiło 31 lipca 1990 r.⁷⁷ Jest to o tyle istotne, że gabinet po dyrektorze Biura „C” MSW odziedziczył dyrektor BEiA UOP⁷⁸.

Wewnętrznych, Wydział Bezpieczeństwa Państwa, 001708/3865, G. Mikołajczyk, „Informatyczny system ewidencji operacyjnej”, praca dyplomowa napisana pod kierownictwem naukowym ppłk. doc. dr. hab. Marka Lisieckiego, Warszawa 1990 r.). Z analizy treści tej pracy wynika, że w ogóle nie porusza ona przedmiotowego zagadnienia. Jedynym odniesieniem jest ogólne sformułowanie stwierdzające, że „na stopień tej modyfikacji [założeń – przyp. P.B.] będzie także miał wpływ nowy model funkcjonowania resortu spraw wewnętrznych, będący skutkiem wejścia w życie nowych ustaw: o Urzędzie Ministra Spraw Wewnętrznych, o Policji i o Urzędzie Ochrony Państwa” (*ibidem*, s. 6). Bury słusznie stwierdza, że ewidencja operacyjna została rozdzielona pomiędzy Policję i UOP (nie precyzując tego jednak w czasie), niemniej nie znajduje potwierdzenia hipoteza, że część rejestrów pozostała w gestii CA MSW (chyba że CA MSW rozumieć jako Biuro „C” MSW – jest to jednak nielogiczne).

⁷⁷ AIPN, MSW, 02042/206, t. 2, Raport płk. Kazimierza Piotrowskiego do Ministra Spraw Wewnętrznych, Krzysztofa Kozłowskiego z dnia 13 VII 1990 r., s. 6. Należy zauważyć, że Andrzej Milczanowski we wspomnieniach odnotował: „przyjeśliśmy z Ministrem Kozłowskim następujący schemat struktury organizacyjnej Urzędu Ochrony Państwa: [...] Biuro Ewidencji i Archiwum, Dyrektor – płk Kazimierz Piotrowski [...]” (A. Milczanowski, *Jak trafielem do Urzędu Ochrony Państwa*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego”, wydanie specjalne, 6 IV 2010, s. 45. Z kolei z akt osobowych płk. K. Piotrowskiego wynika, że do końca służby w resorcie spraw wewnętrznych, zarówno w dokumentacji przez siebie sporządzanej (raport z 13 VII 1990 r. do Ministra Spraw Wewnętrznych), jak i w dokumentach końcowych z akt osobowych (karta skierowania z 18 VII 1990 r., zaświadczenie dot. przebiegu służby z 17 VII 1990 r.) konsekwentnie używał oraz używano względem niego określenia „dyrektor Biura »C« MSW” (AIPN, MSW, 02042/206, t. 2, Akta osobowe płk. Kazimierza Piotrowskiego, s. 6–8). W sensie formalno-prawnym brak dokumentu stwierdzającego, że płk. Piotrowski został dyrektorem BEiA UOP. Zgodnie z treścią rozkazu personalnego szefa UOP nr 01 z 12 VII 1990 r. mianowano na stanowiska dyrektorskie w UOP dziesięciu funkcjonariuszy, pomijając przy tym obsadę biur: Prezydialnego, Obserwacji oraz Ewidencji i Archiwum (reprodukcja rozkazu personalnego nr 01 Szefa UOP z dnia 12 VII 1990 r., „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego”, wydanie specjalne, 6 IV 2010, s. 16–17). Jednak w sensie faktycznym płk Piotrowski do końca lipca 1990 r. kierował pionem ewidencji i archiwum, używając przy tym nomenklatury dyrektora Biura „C” MSW (choć formalnie istniały już wtedy BEiA UOP i CA MSW), o czym świadczy opieczętowane i podpisane przez niego zaświadczenie dla ówczesnego ppłk. Bieleckiego z dnia 31 VII 1990 r. (AIPN, MSW, 02042/824, t. 2, Zaświadczenie [dyrektora Biura „C” MSW, płk. mgr. K. Piotrowskiego dla ppłk. mgr. inż. A. Bieleckiego], 31 VII 1990 r., s. 11). Co ciekawe, ppłk Bielecki rozkazem z tego samego dnia – 31 VII 1990 r. – od 1 VIII 1990 r. został przyjęty do służby w UOP z powierzeniem obowiązków dyrektora BEiA UOP (*ibidem*, Przebieg służby [pracy], wpis dla daty: 31 VII 1990 r., s. 6).

⁷⁸ AIPN, Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 003407/3, Stenogram z 7 posiedzenia Komisji do Badania Wykonania przez Ministra Spraw Wewnętrznych uchwały Sejmu RP z dnia

Pierwszego sierpnia 1990 r. dyrektorem CA MSW został Antoni Zieliński, a trzy tygodnie później, 21 sierpnia 1990 r., jego zastępcą mianowano Grzegorza Jakubowskiego. Obaj byli w archiwach resortu spraw wewnętrznych „ludźmi nowymi”, niezwiązanymi z dotychczasową obsadą kadrową Biura „C” MSW. Obaj w przeszłości pracowali w AAN w Warszawie, gdzie się poznali i zajmowali nawet wspólny pokój⁷⁹. Również w sierpniu 1990 r. kierowanie BEiA UOP objął Andrzej Bielecki⁸⁰, a jego zastępcą został Waldemar Mroziewicz⁸¹.

Jak się później okazało, nominacje z sierpnia 1990 r. określiły na najbliższe lata oś sporu i rywalizacji w zakresie działalności archiwalnej wewnątrz resortu spraw wewnętrznych pomiędzy osobami wywodzącymi się spoza ministerstwa, będącymi archivistami i historykami z wykształcenia, posiadającymi bogate doświadczenie zawodowe w pracy w archiwach państwowych i zakładowych (Zieliński, Jakubowski) oraz byłymi funkcjonariuszami Biura „C” MSW, którzy w wyniku weryfikacji przeszli z SB do UOP i ze stanowisk naczelnikowskich w Biurze „C” MSW na stanowiska dyrektorskie w BEiA UOP (Bielecki, Mroziewicz).

---

28 V 1992 r. w dniu 17 VI 1992 r. (załącznik nr 3 do protokołu 7 posiedzenia w dniu 17 VI 1992 r.), s. 531. W trakcie rozpytania przez posła Lecha Kaczyńskiego 17 VI 1992 r. płk Andrzej Bielecki stwierdził, że „w gabinecie tym [dyrektora BEiA UOP – przyp. P.B.] siedział i urzędował poprzedni dyrektor Biura »C«”.

⁷⁹ Zob. A. Zieliński, *Grzegorz Jakubowski (1954–2001)*..., s. 102–103 oraz *idem, Grzegorz Jakubowski (1954–2001). Dyrektor Centralnego...*, s. 304–306. Biogramy płk. UOP w st. spocz. Antoniego Zielińskiego i śp. dr. Grzegorza Jakubowskiego – zob. przypisy nr 5 i 6 w części I studium. Antoni Zieliński przyjmowanie do MSW osób spoza resortu wiąże z objęciem stanowiska ministra spraw wewnętrznych przez Krzysztofa Kozłowskiego, co nastąpiło na początku lipca 1990 r. (*idem, Grzegorz Jakubowski (1954–2001)*..., s. 103 oraz *Grzegorz Jakubowski (1954–2001). Dyrektor Centralnego...*, s. 306).

⁸⁰ Zob. przyp. 43.

⁸¹ Waldemar Mroziewicz (u. 1944), płk UOP, w resorcie spraw wewnętrznych od 1 VI 1968 r., od początku w Biurze „C” MSW. W latach 1968–1973 funkcjonariusz Wydziału I Biura „C” MSW. Od 16 IX 1968 r. brał udział w Oficerskim Kursie Specjalistycznym Biura „C” SB MSW w Centrum Wyszkożenia MSW w Legionowie, który ukończył 21 XII tego roku. W latach 1973–1976 studiował w ASW. Od 1 VII 1976 r. funkcjonariusz Grupy Analiz i Informacji Biura „C” MSW. Od 1 IX 1977 r. funkcjonariusz Wydziału I Biura „C” MSW. Od 1 III 1980 r. mianowany na stanowisko zastępcy naczelnika Wydziału VI Biura „C” MSW. Od 1 VI 1988 do 31 VII 1990 r. naczelnik Wydziału X Biura „C”. Od 1 VIII 1990 r. do 10 II 1992 r. zastępca dyrektora BEiA UOP. Między 8 II 1996 a 6 XI 1997 r. dyrektor BEiA UOP (AIPN, MSW, 02063/37, t. 1–2, Akta osobowe Waldemara Mroziewicza; B. Mąciór-Majka, R. Kudra, *Struktura...*, s. 166; Katalog funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa, <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/45448>, dostęp 10 X 2020 r.). Zob. ponadto informacje zawarte w: P. Gontarczyk, *Aleksander Kwaśniewski w dokumentach Służby Bezpieczeństwa. Fakty i interpretacje*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2009, nr 1(7), s. 149 i nn. (zwl. przyp. 169 i 175).

Pierwsi musieli tworzyć archiwum ministerialne od podstaw, drudzy objęli we władanie – ale tylko na razie – całość dokumentacji komunistycznego resortu.

Podsumowanie części drugiej

Od kwietnia do czerwca 1990 r. działała Komisja do spraw Zbiorów Archiwalnych MSW, która w swych wnioskach zalecała m.in., aby przekazać do poszczególnych archiwów państwowych materiały archiwalne nieresorowanej proveniencji, które znajdowały się jeszcze w posiadaniu MSW. Było to podtrzymaniem stanowiska ministra edukacji narodowej i NDAP z lutowych i marcowych ustaleń z MSW, że archiwalia tego typu powinny trafiać do archiwów państwowych, czego konsekwencją była odmowa zwrotu akt PSL w lipcu 1990 r.

Jednocześnie wewnątrz MSW podjęto strukturalną decyzję, że dotychczasowe Biuro „C” zostanie włączone do powstającej właśnie nowej służby specjalnej – UOP. W efekcie powstało w ten sposób BEiA UOP, na którego czele stanęli byli naczelnicy wydziałów dawnego Biura „C”. Jednak w strukturach resortu powołano drugie, nowe archiwum – CA MSW – kierowane przez ludzi pochodzących spoza dotychczasowego komunistycznego ministerstwa. Akta byłego Biura „C” MSW w tym momencie historycznym – lipiec/sierpień 1990 r. – w całości przejęło BEiA UOP.

Charakterystyczne jest to, że nie powołano centralnej struktury archiwalnej w KGP w odróżnieniu od jednostek terenowych Policji, gdzie na szczeblu komend wojewódzkich już w lipcu 1990 r. zaczęły powstawać terenowe archiwa policyjne. Jednak w KGP, w strukturach nowo powołanego Biura Informatyki, znalazła się część zbiorów ewidencyjnych byłego Biura „C” MSW w postaci tradycyjnej, papierowej (CKK) i elektronicznej. Szefem tej nowej komórki organizacyjnej centrali polskiej Policji został również – tak jak w przypadku BEiA UOP – jeden z naczelników byłego Biura „C” MSW.

W celu uzupełnienia obrazu należy dodać, że CBA (funkcjonujące wcześniej w Wydziale VII Biura „C” MSW) inkorporowano do nowego Departamentu PESEL MSW.

Wydarzenia z lipca 1990 r. były pierwszym podziałem zasobów dokumentacyjnych byłego komunistycznego MSW. Charakterystyczne jednak, że dokonywało się to pomiędzy organami i instytucjami zorganizowanego na nowo resortu spraw wewnętrznych, bez udziału archiwów państwowych i innych instytucji. W kolejnym okresie (sierpień 1990 r. – koniec 1992 r.), który zostanie opisany w kolejnych częściach niniejszego studium, ta wyłącznie wewnątrzresortowa dynamika będzie w pełni utrzymana i ugruntowana.

Jerzy Jachowicz, opisując w „Gazecie Wyborczej” z 21 sierpnia 1990 r. etatową rewolucję w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych, podał intrygującą informację, że „tylko część najnowszych materiałów operacyjnych z tzw. Biura »C« (archiwum) pozostanie w MSW, reszta akt zostanie przekazana archiwom państwowym”⁸². Z dostępnych obecnie źródeł nie można wyciągać tak daleko idących wniosków. Stało się wręcz odwrotnie – zasób dokumentacyjny pozostał wewnątrz jednostek resortowych (MSW, UOP i Policja), bez dostępu do niego instytucji i osób spoza MSW, o czym będzie mowa w kolejnych częściach niniejszego studium.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Akt Nowych w Warszawie (AAN).

Archiwum IPN w Warszawie (AIPN).

Archiwum Komendy Wojewódzkiej Policji w Lublinie.

Archiwum Komendy Wojewódzkiej Policji z siedzibą w Radomiu.

Archiwum Zakładowe Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych (AZ NDAP).

Biblioteka Sejmowa.

Główne Archiwum Policji.

Źródła publikowane

Ewidencja operacyjna i archiwum organów bezpieczeństwa PRL w latach 1944–1990. Zbiór normatywów, red. i oprac. M. Komaniecka-Łyp, Kraków 2017.

Historyczno-prawna analiza struktur organów bezpieczeństwa państwa w Polsce Ludowej (1944–1990). Zbiór studiów, red. A. Jusupović i R. Leśkiewicz, Warszawa 2013.

„Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego”, wydanie specjalne, 6 IV 2010.

Służba Bezpieczeństwa wobec przemian politycznych w latach 1988–1990. Region łódzki, wstęp, wybór i oprac. S. Pilarski, Warszawa–Łódź 2009.

Akty prawne

Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 4 września 1990 r. w sprawie zasad stopniowego przekazywania kompetencji i mienia Milicji Obywatelskiej i Służby Bezpieczeństwa jednostkom Policji i Urzędu Ochrony Państwa (Dz.U., 1990, nr 64, poz. 381).

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 16 lipca 1990 r. w sprawie nadania statutu organizacyjnego Ministerstwu Spraw Wewnętrznych (Dz.U., 1990, nr 49, poz. 288).

---

⁸² J. Jachowicz, *Dwudziestu sprawiedliwych*, „Gazeta Wyborcza”, 21 VIII 1990.

Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz.U., 1990, nr 30, poz. 179).

Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Urzędzie Ochrony Państwa (Dz.U., 1990, nr 30, poz. 180).

Zarządzenie Szefa Urzędu Ochrony Państwa z dnia 2 października 1997 r. w sprawie organizacji wyodrębnionego archiwum Urzędu Ochrony Państwa (M.P., 1997, nr 76, poz. 723).

Netografia

<https://katalog.bip.ipn.gov.pl>

<http://kwartalnik.csp.edu.pl>

Informacja publiczna

Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego.

Komenda Główna Policji.

Komenda Stołeczna Policji w Warszawie.

Komenda Wojewódzka Policji w Białymstoku.

Komenda Wojewódzka Policji w Gdańsku.

Komenda Wojewódzka Policji w Kielcach.

Komenda Wojewódzka Policji w Krakowie.

Komenda Wojewódzka Policji w Szczecinie.

Ministerstwo Edukacji Narodowej.

Wspomnienia, wywiady, wywiady-rzeki

Bereś W., Burnetko K., *Gliniarz z „Tygodnika”. Rozmowa z byłym ministrem spraw wewnętrznych Krzysztofem Kozłowskim*, Warszawa 1991.

Chlasta G., *Czterech. Brochwicz. Miodowicz. Niemczyk. Sienkiewicz*, Warszawa 2014.
Historia z konsekwencjami. Rozmawiają Krzysztof Kozłowski i Michał Komar, Warszawa 2009.

Lamparski L., *Policja bez tajemnic*, Warszawa 1993.

Milczanowski A., *Jak trafiłem do Urzędu Ochrony Państwa*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego”, Wydanie Specjalne, 6 IV 2010, s. 41–48.

Trudne początki. Z nadinsp. w st. spocz. Leszkiem Lamparskim, pierwszym Komendantem Głównym Policji po 1989 roku rozmawia Piotr Maciejczak, „Kwartalnik Policyjny. Czasopismo Centrum Szkolenia Policji w Legionowie” 2009, nr 2(8).

Opracowania

Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza, t. 3: 1975–1990, red. nauk. P. Piotrowski, Warszawa 2008.

Bagieński W., Cenckiewicz S., Woyciechowski P., *Konfidenci. Archiwa ujawniają prawdę*, wstęp A. Macierewicz, Warszawa 2015.

- Barszcz A., *Głos w sprawie archiwów wyodrębnionych*, „Problemy Archiwistyki” 2009, nr 2.
- Białek S., *Brakowanie i niszczenie dokumentacji SB w województwie opolskim w latach 1987–1990. Ustalenia wstępne*, „Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej” 2009, t. 2.
- Borysiuk P., *Co jest w tych archiwach... Podział zasobu archiwalnego i ewidencyjnego komunistycznego resortu spraw wewnętrznych w okresie 1989–1992. Rozpoznanie zagadnienia (Część I)*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2020, nr 18.
- Borysiuk P., *Specyfika funkcjonowania archiwów wyodrębnionych w Polsce – aspekty prawno-historyczne i strukturalne. Zarys problematyki* [w:] *Archiwa wyodrębnione w polskiej sieci archiwalnej. Materiały z XIV Ogólnopolskiego Seminarium Archiwalnego Sekcji Archiwa Zakładowe Stowarzyszenia Archiwistów Polskich, Oddziału w Płocku Stowarzyszenia Archiwistów Polskich i Archiwum Państwowego w Płocku. Płock 28–29 maja 2019 r.*, red. A. Jabłoński, Szczecin 2020.
- Bury J., *Polska informatyka: informatyka w służbach specjalnych PRL. Analiza kryminalistyczna*, Warszawa 2017.
- Drzymała P., *Charakterystyka kartoteki zagadnieniowej na podstawie materiałów Wydziału „C” KWMO w Poznaniu*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2006, nr 1(3).
- Galij-Skarbińska S., *Model zmiany cywilnych służb specjalnych w Polsce w latach 1989–1990. Powstanie Urzędu Ochrony Państwa*, Toruń 2019.
- Galuba R., *Archiwa państwowe w latach 1918–2011. Podstawy prawne działalności*, Poznań 2013.
- Galuba R., *Archiwa wyodrębnione w państwie demokratycznym* [w:] *Toruńskie konfrontacje archiwalne*, t. 4: *Nowa archiwistyka. Archiwa i archiwistyka w ponowoczesnym kontekście kulturowym*, red. W. Chorążyczewski, W. Piasek, A. Rosa, Toruń 2014.
- Galuba R., *Archiwa wyodrębnione. Wybór przepisów z lat 2000–2011*, Poznań 2013.
- Gontarczyk P., *Aleksander Kwaśniewski w dokumentach Służby Bezpieczeństwa. Fakty i interpretacje*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2009, nr 1(7).
- Grocki M., *Konfidenci są wśród nas...*, Warszawa b.d. [1992].
- Grot D., *Ku przeszłości otwartej. Dostępność archiwów państwowych w Polsce w latach 1918–2014*, Warszawa 2015.
- Jelonek-Litewka K., *In Memoriam. Alicja Sokołowska (1942–2015)*, „Krakowski Rocznik Archiwalny” 2015, t. 21.
- Konstankiewicz M., Niewęłowski A., *Narodowy zasób archiwalny i archiwa. Komentarz*, Warszawa 2016.

- Kozłowski T., *Koniec imperium MSW. Transformacja organów bezpieczeństwa państwa 1989–1990*, Warszawa 2019.
- Kwaśniak M., *Elektroniczne bazy danych Służby Bezpieczeństwa*, „Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej” 2014, t. 7.
- Leśkiewicz R., *Formalno-prawne aspekty powstania Urzędu Ochrony Państwa* [w:] *Urząd Ochrony Państwa 1990–2002: 25 lat UOP ABW, 6 kwietnia 2015*, red. Z. Nawrocki i in., Warszawa 2015.
- Leśkiewicz R., *Od Służby Bezpieczeństwa do Urzędu Ochrony Państwa*, „Dzieje Najnowsze” 2016, nr 1.
- Maćior-Majka B., Kudra R., *Struktura i kadra kierownicza UOP* [w:] *Urząd Ochrony Państwa 1990–2002: 25 lat UOP ABW, 6 kwietnia 2015*, red. Z. Nawrocki i in., Warszawa 2015.
- Milczanowski P., *Specyfika struktury organizacyjnej Archiwum MSW* [w:] *Wokół teczek bezpieki. Zagadnienia metodologiczno-źródłoznawcze*, red. F. Musiał, wyd. 2, Kraków 2015.
- Perzyna P., *Problematyka rozpoznania struktury zasobu i zespołowości akt cywilnych organów bezpieczeństwa państwa oraz ich informatycznego zapisu*, „Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej” 2009, t. 2.
- Ruzikowski T., *Zarys historii Zintegrowanego (Zautomatyzowanego) Systemu Kartotek Operacyjnych resortu spraw wewnętrznych*, „Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej” 2010, t. 3.
- Szczęch R., *Komendanci wojewódzcy MO/szefowie WUSW i ich zastępcy ds. Służby Bezpieczeństwa w Krakowie w latach 1957–1990* [w:] *Strażnicy sowieckiego imperium. Urząd Bezpieczeństwa i Służba Bezpieczeństwa w Małopolsce*, red. F. Musiał, M. Wenklar, Kraków 2009.
- Wyrozumska B., *Zbigniew Perzanowski (22 X 1922 – 3 II 1999)*, „Studia Źródłoznawcze” 2000, t. 37.
- Zieliński A., *Grzegorz Jakubowski (1954–2001)*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2011, nr 4.
- Zieliński A., *Grzegorz Jakubowski (1954–2001). Dyrektor Centralnego Archiwum Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, pierwszy dyrektor Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów Instytutu Pamięci Narodowej. Sylwetka praktyka* [w:] *Wkład archiwistów warszawskich w rozwój archiwistyki polskiej. Zbiór studiów poświęconych warszawskiemu środowisku archiwalnemu*, red. nauk. A. Kulecka, Warszawa 2012.

Publikacje prasowe

- fed, *Akta pełne historii*, „Gazeta Wyborcza”, 20 VI 1990.
- Jach [J. Jachowicz], *Co jest w tych piwnicach*, „Gazeta Wyborcza”, 3 IV 1990.
- Jachowicz J., *Dwudziestu sprawiedliwych*, „Gazeta Wyborcza”, 21 VIII 1990.
- Jach [J. Jachowicz], *Zeszli do piwnic MSW*, „Gazeta Wyborcza”, 13–16 IV 1990.

Streszczenie: Artykuł stanowi drugą część studium dotyczącego podziału zasobu archiwalnego i ewidencyjnego komunistycznego resortu spraw wewnętrznych w latach 1989–1992. Praca, koncentrując się na wydarzeniach między kwietniem a wrześniem 1990 r., porusza kwestię funkcjonowania Komisji do spraw Zbiorów Archiwalnych MSW (kwiecień–czerwiec 1990 r.). Ponadto szeroko omówiono w niej transformację struktur archiwalnych i ewidencyjnych organów bezpieczeństwa państwa i porządku publicznego, która następowała od maja do drugiej połowy 1990 r. W jej trakcie funkcje dotychczas sprawowane przez komunistyczne Biuro „C” MSW przejęły Biuro Ewidencji i Archiwum Urzędu Ochrony Państwa, Biuro Informatyki KGP, Centralne Archiwum MSW i Departament PESEL MSW. Opisano również obsadę personalną nowych struktur archiwalnych i ewidencyjnych resortu spraw wewnętrznych.

Słowa kluczowe: Komisja, MSW, UOP, Policja, BEiA

Piotr Borysiuk (ur. 1982), magister historii, archiwista, absolwent Instytutu Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego, pracownik Głównego Archiwum Policji Komendy Głównej Policji. Autor studiów *Specyfika funkcjonowania archiwów wyodrębnionych w Polsce – aspekty prawno-historyczne i strukturalne. Zarys problematyki* (2020) oraz *Co jest w tych archiwach... Podział zasobu archiwalnego i ewidencyjnego komunistycznego resortu spraw wewnętrznych w okresie 1989–1992. Rozpoznanie zagadnienia (Część I)* (2020).

What is in Those Cellars... Division of the Archival and Evidential Resources of the Communist Ministry of Internal Affairs in 1989–1992. Identification of the Issue (Part II)

Abstract: This article is the second part of a study on the division of the archival resource, registries and finding aids of the communist Ministry of Internal Affairs in 1989–1992. While focusing on events between April and September 1990, the paper addresses the functioning of the Commission for Archival Collections of the Ministry of Internal Affairs (April–June 1990). Moreover, the transformation of the archival and registry units structures of the organs of state security and public order, which took place from May to the second half of 1990, has been widely discussed. During this transformation the functions previously performed by the communist 'C' Bureau of the Ministry of Internal Affairs were taken over by the Bureau of Registry and Archives of the State Protection Office, the IT Office of the Police Headquarters, the Central Archives of the Ministry of Internal Affairs and the PESEL Department of the Ministry of Internal Affairs. The staffing of the new archival and registry structures of the Ministry of Internal Affairs has also been described.

Keywords: Commission, Ministry of Internal Affairs, Office of State Protection (UOP), Police, Bureau of Registry and Archives

Piotr Borysiuk (b. 1982), M.A. in history, an archivist, graduate of the Institute of History of the Jagiellonian University, employee of the Central Police Archives of the National Police Headquarters. Author of studies 'Specyfika funkcjonowania archiwów wyodrębnionych w Polsce – aspekty prawno-historyczne i strukturalne. Zarys problematyki' (2020), and 'Co jest w tych archiwach... Podział zasobu archiwalnego i ewidencyjnego komunistycznego resortu spraw wewnętrznych w okresie 1989–1992. Rozpoznanie zagadnienia (Część I)' (2020).